

Bauk korone kruži svetom...

12, 13. i 14. jun 2020.

Radmilovac kod Beograda

Na ovom vanrednom sastanku učestvovala su 32 osoba iz sledećih gradova: Beograd, Kruševac, Leskovac, Novi Sad, Niš, Pančevo, Zaječar, Priboj.

I ovom prilikom vam zahvaljujemo na aktivnom učešću i doprinosu! Pozivamo te/vas na sledeći sastanak Mreže Žena u crnom, kao i svim našim aktivnostima. Unapred se radujemo susretu, uzajamnoj podršci i zajedničkom radu!

U nastavku donosimo izveštaj sa susreta „Bauk korone kruži svetom...“

Petak, 12. jun

Od pandemije do naučne revolucije...

Govorio je *prof. dr Aleksej Kišjuhas*, sociolog, docent na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, redovni kolumnista lista *Danas*

Moderatorica: Staša Zajović

„Moje prvo pojavljivanje u *Danasu* je bilo na naslovnoj stranici, gde sam zajedno sa vama držao transparent protiv rata u Iraku, u martu 2004. godine. Onda sam počeo da pišem kolumne za *Danas*“ započeo je svoje izlaganje A. Kišjuhas.

Šta je donela naučna revolucija, naročito kognitivna revolucija? U čemu se sastojte velika naučna otkrića? Zašto je to važno za današnju pandemiju i strahove?

„Kada je reč o koronavirusu ja sam aludirao na pogled koji nam nedostaje, a to je naučni pogled koji je važan u trenutku krize. **Naučna revolucija, fenomen koja se desio u 17. veku, predstavlja fundamentalni, društveni, javni događaj koji je, po mom dubokom uverenju, napravio jednu vrstu diskontinuiteta sa dotadašnjim načinom posmatranja sveta, prirode, čovekovog mesta u svetu** itd.

U mojoj prvoj kolumni, u seriji članaka „Nauka će spasiti svet“ „Od Kopernika do Njutna“ predstavio sam stereotipnu sliku srednjovekovne Evrope kao jednog zatucanog mesta, prostora zaraznih bolesti (kuge, tifusa, sifilisa, besnila, gube, tuberkuloza...).

Srednji vek kao mračno doba je smislio Petrarka. Međutim, današnja historiografija Srednjeg veka svedoči da je i to bilo doba pluralnosti. Nije naučna revoluciju jedini fenomen koji je doveo do laganog labljevljenja tadašnjih društvenih odnosa na tlu Evrope, već je treba istaći kognitivnu revoluciju koja se desila od 17. veka pa nadalje. **Kognitivna revolucija je relativno nova ideja prema kojoj je svet saznatljiv, prema kojoj možemo da objasnimo, da obuhvatimo razumom stvari koje nam se dešavaju i**

koje osećamo svakodnevno. To je promena do koje se došlo. Do Njutna, koji je bio i mistik i alhemičar i čudak, nismo se pitali zašto se nešto dešava. **Svet oko nas je bio stvar za čuđenje, misteriozan, strašan. Od tačke čuđenja, divljenja, misterije, straha, pasivne uloge čoveka u svetu, došli smo do stava prema kome je svet moguće objasniti, moguće je saznati nešto o njemu.** Mi nismo imali pojma zašto stvari padaju ili se zaustavljaju, to je bilo tumačeno kao Božja volja. To više nije bilo čudno i misteriozno, jer je došao čovek koji je sa tri jednostavne formule objasnio zašto se takve stvari dešavaju, a na koje mi nismo imali odgovore. To je bila važna tačka u istoriji ljudske civilizacije bez obzira na to što mi danas poznajemo fiziku mnogo bolje od Njutna, što je on grešio. Te jednostavne formule deca danas uče u osnovnoj školi.

Zahvaljujući tadašnjoj kognitivnoj revoluciji moguće je objasniti, otkriti ovaj svet. Moguće je testirati virus.

Potom se Kišjuhas osvrnuo na neznanje i zatucanost srednjovekovne Evrope, ali i na kulturne obrasce koji se protežu do današnjih dana (antisemitizam, odbacivanje Drugih i drugačijih...) i u tom kontekstu se suprostavlja evropocentrizmu:

„Evropa je tada bila jako zatucana u poređenju čak i sa Kinom, a pre svega sa arapskom renesansom koja se desila pre evropske. Zahvaljujući znanju arapske medicine, naši hiruški instrumenti su kopije njihovih. Mi koristimo arapske brojeve. Arapi su preko Jevreja gde su živeli u skladu i suživotu, u današnjoj Španiji donosili medicinska znanja sa Bliskog istoka. Bliski istok je sačuvao filozofiju Platona, Aristotela, jer su ta dela pre svega prevedena sa grčkog na arapski, pa tek onda na latinski. U tom kontekstu meni je bilo važno da pokažem jedinstvenost sveta i globalizma, ma koliko to delovalo naivno.

Klerikalni krugovi su se toga uvek plašili i optuživali Jevreje za sve i svašta. Antisemitizam je konstanta evropske istorije do današnjeg dana. Danas Evropa migrante tretira kao čudake, kao one koji siluje naše žene, hoće da uzme naše poslove itd.

Povodom široko rasprostranjenih teza da je koronavirus stvoren u laboratorijama, Kišjuhas je kazao: **„Virus je prirodni organizam, stvoren prirodnim putem, mutacijom, a ne veštačkim putem“** naglasio je A. Kišjuhas jer „nešto toliko savršeno čovek ne bi mogao da stvori, analiza genske strukture virusa otkriva da tu nema nikakvog traga bilo kakve ljudske intervencije. Koja je naša potreba da naša stvar bude proizvedena od strane ljudi? Zašto niko ne govori da je tuberkuloza napravljena u laboratoriji, kao što se govorilo da je napravljen HIV? S jedne strane, u tome vidim romantizaciju prirode, kao da u njoj nema mikroba koji su nam krojili sudbinu čitave ljudske istorije. Sa druge strane, razumljiva je potreba čoveka da ima kontrolu nad svetom“.

U nastavku se založio protiv antropocentričnog pogleda na svet:

„Čovek nije mera svih stvari. Mi nismo jedina vrsta živih bića. Vrste se sukobljavaju u procesu prirodne selekcije, nestaju, bez ljudske intervencije, a u funkciji sopstvene odbrane. Zarazne bolesti su postale zarazne i ubitačne, jer su skočile sa domaćih životinja na ljude. Naše domaće životinje su razvile imunitet ili su odumrle u procesu prirodne selekcije, ljudi su živeli sa njima u nehygijskim uslovima. Mi ne ubrajamo stotine hiljada mikroba na koje naš imuni sistem ima dobar imuni odgovor“.

Na pitanje: “Da li kovid-19 pogađa baš sve podjednako? Da li kovid-19 poznaje klasne/rasne/rodne razlike i nejednakosti?”, Kišjuhas je odgovorio:

“Beda je hijerarhijska, ali pandemija jeste demokratska...Virus jeste onaj koji ne bira, iako je smrtnost veća kod muškaraca. Virus ne bira rasu, naciju, veru, ali je naša društvena organizacija takva da je učinila neke grupe ranjivijim na virus od drugih. Genetičke razlike su minimalne među rasama. U SAD

najviše su pogođeni radnici koji sebi ne mogu da priušte tu vrstu luksuza da ostanu kući da se samoizoluju...“

Naspram zlo/upotrebe kulturnih razlika i identiteta, Kišjuhas se zalaže za univerzalizam, za ono što nas spaja, a ne razdvaja: **„Ljudi imaju svoje etnicitete, ali ljudi koji su na vrhu u istraživačkim centrima, njihovi identiteti su nevažni, a saradnja je globalna. Nebitno je to što jedu kod kuće“.**

Potom se Kišjuhas osvrnuo na današnji timski rad naučnika, na demokratizaciju nauke, na popularizaciju nauke u društvu: **„Danas naučnici rade u timovima. Nauka više neće poznavati heroje.** Ajnštajn je verovatno poslednji naučnik koga smo stavili na naslovnu stranicu Tajma. Kada nismo znali ništa o svetu, onda je bio dovoljan jedan naučnik koga kujemo u zvezde jer je heroj jer nam je takva kultura, a sada se pitamo gde je neki novi koji će da otkrije lek za neke smrtonosne bolesti. Naši heroji su sada ti ljudi iz IT kompanija. Danas je nauka uskostručna, specijalizovana, ne može bez timskog rada. Nije sve to u jednoj laboratoriji. Srećom imamo internet, pa ljudi mogu da se međusobno čitaju i to sve može da se proverava između ljudi koji se možda nikada nisu videli. Ljudi možda i tu gube poverenje u nauku. Gde su novi naučnici? Neće ih biti više. Nauka nije amatersko prčkanje u nekoj laboratoriji. Mi smo otkrili toliko mnogo stvari u svetu. To nije tako romantično. Ljudi vole heroje. Ranije su naučnici bili heroji tog tipa, a danas to nisu. **Naučnici sve više i više razumevaju svoju ulogu u javnosti. Oni izlaze iz te kule od slonove kosti, polemišu u javnosti o nauci.** Knjige iz popularne nauke zauzimaju visoka mesta na bestseler listama. Pre samo par godina, Laguna je uzela da objavljuje dela i iz popularne nauke, a ne samo popularne psihologije. **Naučnici sve više izlaze iz svoje niše.** Prvi među njima je bio Ričard Dokins. On je bio neko ko se spustio na zemlju. On je bio šef katedre za razumevanje nauke u javnosti, koja je bila za njega otvorena. On je evolucionisti biolog. On je dovoljno vešt da svoje ideje pretvori u komunikaciju sa javnosti na pitak način. To su važne stvari. Danas naučno obrazovani ljude šire to svoje obrazovanje kroz popularnu kulturu.

Tokom debate učesnice/e su postavljali/e pitanja ili pak, davali svoje komentare:

Senka Knežević se osvrnula na evrocentrizam: „Ja sam pročitala jednu knjigu gde sam saznala da je prvi medicinski fakultet bio u Iraku, a u Evropi u Salamanki gde su bili Mavari. Evropa sa visine gleda na islamski svijet koji je preneo svo znanje u Evropu. Dok je Evropa grcala u kugi i koleri, na Bliskom istoku se dešavala renesansa“.

Na pitanja o **teorijama zavere**, Kišjuhas je kazao:

„Sama činjenica da je neko naučno obrazovan ne garantuje da će prihvatati pronaučne stavove i neće širiti anti-nauku. Naprotiv, veruju u razne teorije o zaverama, takvi stavovi nisu zasnovani na razumu, nego na ideologiji. Dobri primeri su kreacionizam i darvinizam. Neko prihvata Darvinovu teoriju, a neko je odbacuje bez obzira na znanje koje imaju. Dokazi su tu irelevantni. Ljudi se svrstavaju iz političkih razloga, veruju u neke stvari nezavisno od činjenica. Pokreti koji predviđaju kraj sveta se pojavljuju u vreme velikih društvenih promena i tehnoloških promena, ljudi se vraćaju natrag, nekoj vrsti izmaštane utopije“.

Đokica Jovanović je doveo pitanje vrednosnu neutralnost u nauci: „Postoji kod Arapa klasna analiza pre klasnog sukoba u Evropi. Na osnovu čega oni koji su naučnici biraju da budu naučnici a oni koji biraju da budu humanisti na osnovu čega oni to rade? Oni biraju na osnovu ljubavi i sklonosti. Ja sam romantičan. **U modi je naučna neutralnost, ali nema vrednosno neutralne nauke. Sama odluka da se baviš naukom je vrednosna. Kada ti biraš predmet tvog istraživanja ne radiš to iz vrednosno neutralnog stava.** Ta

intimna odluka je ustvari estetska odluka. Nije čudno da su neki veliki matematičari bili pesnici. Moderna fizika se prepliće sa poezijom. Ne bih ja u ovom modernom birokratizovanom robotizovanom vremenu zaboravljao taj princip“.

Sa takvim stavom se složio i A. Kišjuhas: „I ja mislim da vrednosna neutralnost ne postoji. Ovo je odbrana nauke kao ljudskog poduhvata koja poboljšava ljudski život“.

Staša Zajović se referisala na značaj globalizacije odozdo – globalizacije solidarnosti: “Naspram globalizacije rata i nasilja, jačanja nacionalnih država i suverenističkih politika unutar EU i generalno evropskih država, koje su se uglavnom rukovodile principom ‘moja država na prvom mestu’, postoji Evropa odozdo, Evropa građana i pokreta koja praktikuje solidarnost i uzajamnu podršku”.

Aleksej je naglasio da smo tokom korone u celom svetu prisustvovali “eksploziji solidarnosti, ispomaganja, poštovanja, poverenja, ljubaznosti i humora – osećanjima empatije i solidarnosti”.

Na kraju su citirani konkretni vidovi solidarnosti iz članka A. Kišjuhasa “*Mi, dobre komšije?*” 16.-17. maj 2020:

Čim je u Vuhanu (Kina) ukinut javni prevoz, dobrovoljci se organizuju da bi prevozili medicinske radnike do domova zdravlja i natrag do kuća. U Indiji su mladi ljudi pravili pakete pomoći (kilo pirinča, 1/2kg šećera, ½ i ulja, 2 sapuna i 100 gr čaja). U Južnoj Africi su pravili su pakete za preživljavanje (toalet papir, flaširana voda, dezinfekcija...). U SAD-u su organizovana čuvanja dece, ljudi koji su izgubili posao mogli su da pronađu nekakvu zaradu i sezonske poslove preko solidarne sms mreže Money During Corona/Novac tokom korone. U Pragu su studenti organizovali dobrovoljno čuvanje dece lekara i drugih medicinskih radnika. U Velikoj Britaniji je organizovano trčanje za lekove – ljudi su trčkarali od apoteke do apoteke kupujući bolesnima lekova i noseći im kući. U Srbiji su nicali su FB grupe za pomoć sugrađanima, svuda po stambenim zgradama, susedi su lepili papire nudeći pomoć oko kupovine lekova, nabavku namirnica, šetnju kućnih ljubimaca, spiskovi volontera-profesionalaca za psihološku podršku...

Organizovana su virtuelna ispijanja kafe, razna predavanja, u celom svetu organizovano je mnoštvo kulturnih sadržaja... Ukratko, naspram Hobsovog Levijatana “Čovek je čoveku vuk/Homo homini lupus” ljudi su praktikovali kosmopolitsku solidarnost, saosećajnu vezu sa drugim ljudima, solidarnost kao etičku vredost, naročito neophodnu u vremenima sveprisutnog straha pa i beznađa u kojem živimo: “Ne treba gubiti veru u ljude. Najlakše je biti neka vrsta kulturnog pesimiste. Skloni se smo tome da budemo sebični, ali i altruistični. Građani su bili solidarni i u našoj zemlji. To je dobra slika ljudske vrste“ (A. Kišjuhas).

(Priredila: Staša Zajović, transkript: Miloš Urošević)

Epidemiologija u funkciji zaštite javnog zdravlja, a ne po nalogu režima...

Govorio je *prof. dr Zoran Radovanović*, epidemiolog, redovni profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu u penziji. Dr Radovanović je učestvovao u obuzdavanju variole vere 1972. Tada je bio redovni profesor epidemiologije na medicinskim fakultetima u Beogradu (do 2000.) i Kuvajtu (do 2007.). Objavio je više od 300 naučnih i stručnih radova, uključujući tridesetak monografija. Redovno piše zapažene tekstove u *Danasu* (rubrika Dijalog), naveden je samo mali deo od bogate naučne biografije dr Radovanovića.

Moderirala: Staša Zajović

Za svoje izlaganje dr Radovanović pripremio je prezentaciju koju ćemo poslati kao prilog uz ovaj izveštaj.

Dr Radovanović je započeo svoje izlaganje genezom virusa, nemilosrdnim uništavanjem prirodnih resursa u procesu tehnološkog progresa, čovek primorava prirodu na svoje odgovore u vidu genetske mutacije ili drugih promena...

„Mi se stalno suočavamo sa novoiskrslim i ponovo iskrslim bolestima. To je jedan dinamičan odnos između čoveka i mikroorganizama. Draga mi je misao jednog čuvenog Amerikanca koji je tvrdio da se virusi stalno menjaju i da mi moramo stalno kao bokseri da gard čuvamo visoko da bismo se branili. Mi smo tehnološki jedna veštačka vrsta. Mi preživljavamo zahvaljujući tehnologiji. Kada bismo zavisili od naših prirodnih umeća, kada bismo bili bos i goli, bilo bi nas između pet i deset miliona, hiljadu puta manje. To je naš biološki potencijal. **Sve ono što smo uradili da bismo dominirali planetom, što smo narušili ekološku ravnotežu, što besomučno uništavamo, to ima i svoje posledice. Mi imamo taj antropocentrični pogled na svet i onda kažemo da su nas napali virusi. Ustvari mi smo napali njih.** Otišli smo i sekli šume i komarac neki koji je prenosio neku zarazu sa majmuna na majmuna prenese na čoveka i ispostavi se da čovek može da oboli.

Te takozvane bolesti prirodnih žarišta otkrivene su tridesetih godina u SSSR-u kada je Staljin krenuo u plansko stvaranje naselja u Sibiru kako bi se crpele prirodne sirovine. Ljudi su dobijali bolesti za koje se nije znalo. Postojao je prirodni ciklus. Buva prenosi neku zarazu na glodare, recimo, ali tamo dođe neki radnik i onda ga ona ujede pa on oboli od neke bolesti koju doktori ne mogu da prepoznaju. To su bolesti prirodnih žarišta. To je najveći doprinos sovjetske epidemiologije, napravili su knjigu o dotada nepoznatim bolestima.

Prenaseljenost planete i prodor u prirodne biotope i promena klime su učinili da te bolesti ponovo dobijaju na značaju. Kružići označavaju mesta na kojima su se neke bolesti prvi put pojavile. Postoji samo jedna crna tačka, to je bioterorizam, to je antraks u Americi. Ovo je samo nekoliko desetina bolesti sa kojima se suočavamo u poslednjih trideset godina. Jedna je i ova o kojoj ćemo govoriti.

Od 100.000 ljudi koji umru u Srbiji godišnje, 128 umru od zaraznih bolesti. Kada se izuzmu tuberkuloza i grip, onda više ljudi godišnje umre od groma nego od zaraznih bolesti. Ovde dominira groznica zapadnog Nila. **Gripa ima mnogo više nego što zvanično piše.** To su ljudi kojima je duša u nosu. Oni ionako ne bi dugo živeli, ali njih odnose grip. Sida je dosta visoko, ali ovo su mali brojevi. Značaj zaraznih bolesti je u tome što mogu da eksplodiraju, kao što je ova. **Još uvek je broj umrlih mali. Nije baš 251 kao što tvrdimo!** Oni koji su umrli sa tipičnom slikom bolesti kovida 19 a za života im nije uziman bris, podvođeni su pod druge bolesti. Umrlih je sigurno više, ali još uvek to nije zaprepašćujući broj. Da nisu preduzeli nikakve mere, broj bi bio neuporedivo veći.

Zarazne bolesti se razlikuju po težini.

Recimo, besnilo ima sto posto smrtnost. To niko nije preživeo. Plućna kuga ima smrtnost 80%. Jedna važna karakteristika je težina same bolesti, a drugo je brzina prenosa.

Male boginje su najzaraznija bolest od uobičajenih, 15 osoba se zarazi od jednog bolesnika, od difterije, zaušaka, velikog kašlja, oko 5%, a pre 11 godina, pandemijski grip je imao 10 osoba, zaražavalo je 14, a oni su zaražavali 20, itd. Ta stopa reprodukcije je relativno mala. Kada je ta stopa veoma visoka kao kod malih boginja, mi moramo da zaštitimo preko 95% populacije. Osetljive osobe su novorođenčad, mlađa odojčad koja još nisu vakcinisana i majke. Za pandemijski grip je sposobnost prenošenja manja.

Što se tiče korone, postoji do sada sedam tipova virusa: četiri dovode do nazeba, dva od njih izuzetno retko mogu da se spuste na čoveka. Svaki čovek ima nazeb do pet puta godišnje.

SARS (označen crvenim) nastao je 2003. godine, a nestao je već naredne godine, u Kini, ali se razneo i u druge zemlje, najviše u Kanadu.

MERS je drugi, on još uvek postoji, javlja se jako retko.

KOVID 19 je otkriven decembra 2019. godine.

Koja je razlika između ova tri virusa?

MERS ima smrtnost oko 35%. Svaki treći zaraženi umre. Sreća je što se on prenosi sa kamila. Zarazi se onaj ko je bio u direktnom kontaktu sa kamilom. Ta se bolest ne održava nego se javlja. To je prvenstveno bolest kamila.

Od **SARS**-a je u svetu obolelo oko 8.000 a umrlo je 800. Smrtnost je 10%. Bolest je nestala, ali ne spontano, već zbog toga što su sve zemlje u kojima se pojavila preduzimale jako restriktivne mere. Na kraju bolest nije imala na koga više da se prenese. Kinezi su protestovali, mislili su da su Kanađani bili grubi prema njima, ali to je bilo medicinski opravdano.

Za šest meseci se od SARS-a razbolelo 8.000 ljudi, dok je za MERS trebalo godinu dana da se razboli sto ljudi.

KOVID 19 – smrtnost je 2%; ova bolest često ide ili bez simptoma ili sa veoma blagim simptomima. Drugi je razlog što čovek postaje zarazan i pre simptoma. Oni retko mogu da prenesu bolest, a postoje i oni koji prenose zarazu pre nego što se razbole.

Potencijal za prenošenje kovida je mnogo veći i zbog toga je on epidemiološki značajniji. Šta da radite kada nemate ni lek ni vakcinu? Kada biste imali lek, onda bi onaj koji se razboli dobio lek i stvar bi bila završena. Bez vakcine, vi ne možete da sprečite da se virus ne prenosi. Vi možete da mu usporite brzinu prenošenja.

Na severu Italije desilo se sledeće: mnogo se osoba zarazilo i završilo u bolnicama i zdravstveni sistem je kolabirao. To je ono što svaki zdravstveni sistem pokušava da izbegne. Italija je prešla zonu saturacije, a Francuzi nisu. Šveđani su pravili računicu. Sve ljude koji se razbole, mogu da smeste po bolicama. Rekli su da će pustiti tzv. *tih* zaražavanje. Taj pristup ima prednost.

Kod nas su preduzete najradikalnije mere, to ima loših strana u tom prvom talasu. A ljude treba čuvati sve dok se ne pronađe vakcina. Mi možemo da održimo obolenje ispod maksimuma koji može da zbrine zdravstvena služba.

Mi moramo da čekamo dok ne dobijemo vakcinu, a nije realno da ćemo da je dobijemo pre idućeg leta, prema mojoj gruboj proceni. One koji su osetljivi čeka dug period, ne baš izolacije, koja je surova. Zaboravljamo i negativne efekte. Mnogima su se javili prvi znaci raka. Ali je sistem bio zaokupljen kovidom. Mnogi su se šlogirali jer nisu blagovremeno otišli kod lekara. Bilo je mnogo negativnih posledica.

Na pitanje u vezi sa preporukom Svetske zdravstvene organizacije/SZO o što većem testiranju, dr Radovanović je kazao:

„Stav SZO je testirati. Ali šta da se radi ako vi nemate testove ili ih imate malo? Naše kolege su znale za to, iz iskustava dalekoistočnih zemalja. Najbolje su prošle one zemlje koje su manično gonile zaražene, izolovale ih itd. Te zemlje su bile Tajvan, Južna Koreja, Singapur, imali su najbolje uspehe. **Mi smo imali testove samo za prvu pomoć. Mi smo izolovali penzionere. Mnogi od tih penzionera sada jedva odu do prodavnice, jer su izgubili kondiciju, nabacili kilograme. Cena je bila vrlo visoka.**

Zašto smo došli u tu situaciju? To je političko pitanje od koga ne bežim. **Nije bilo zaštitne opreme i sistem nije funkcionisao.**

Kako smo izašli iz toga? **Sestre i doktori koji nisu imali ništa su heroji prvog talasa epidemije. Ispada da je predsednik Republike ostvario čudo, ali u stvari, bez njega bi bilo bolje.**

Dr Radovanović se zalagao da se umesto uvođenja vanrednog stanja primeni Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti:

„Mi smo 1972. godine, ja sam radio na tome, suzbijali tako velike boginje, nismo proglašavali vanredno stanje. **Vanredno stanje se proglašava po Ustavu, kada je ugrožen opstanak države. Ovde opstanak ipak nije bio u pitanju. Pravnici kažu da nije bilo nikakvog osnova za vanredno stanje. Vanredna situacija je 1972. godine sjajno funkcionisala.** Tu ne važe tenderi. Pomoćnik ministra je zvao svog kolegu u Švajcarskoj koji je intervenisao da dobijemo prioritet za vakcine. To je išlo preko direktora Torlaka, koji je bio ovlašćen da direktno pregovara.

Kad se proglašava vanredno stanje, na ulicu izlaze vojnici sa dugim cevima i predsednik Republike po Ustavu može da predloži Skupštini da se proglašava vanredno stanje da se odlože izbori. To se moglo i pomoću lex specialis. **Ta teza da je samo vanredno stanje pomoglo, nije održiva, jer je vanredno stanje pomoglo je da se učvrsti vlast jednog apsolutiste, da on završi posao oko izbora.**

Zašto Vi niste bili sastavu Kriznog štaba Vlade Srbije u borbi protiv kovida 19? Da li su u taj Krizni štab ušli samo politički podobni?, bilo je naredno pitanje:

„Da li su birani samo politički podobni? Neki to jesu po funkciji, neki su na osnovu iskustva. Neki po oba kriterijuma. Nestorović je ubačen namerno da bi došlo do konflikta, da bi neko od gore mogao da arbitrira. **Krizni štab se povinovao naredbama režima. Virus ne slabi nigde u svetu. Kod nas je stizala poruka iz Kriznog štaba da virus slabi.**

Dr Radovanović je objasnio da je navodno slabljenje koronavirusa velika zabluda, da se 'struka' (Krizni štab) povinovala nalogima režima a ne epidemiološkim/zdravstvenim razlozima:

“Postoje neka pravila. U nepovoljnoj sredini mikroorganizam gubi ubojitost, stepen patogenosti, sposobnost da dovodi do zaraze. U nepovoljnim uslovima, recimo u prvom periodu epidemije, prelazi sa jedne osetljive osobe na drugu i dobija na snazi. Dok su trajale te sankcije virus nije mogao da nađe osetljivu osobu. Svi smo sedeli kod kuće, nosile su se maske. Zbog toga je došlo do pada polovinom aprila. Ljudi kažu da je zimi hladno i vlažno pa se zbog toga virus širi. Zimi je u stvari vazduh suv, a nije vlažan. Onda to pogoduje. Kada se neko nakašnje, lete kapljice, pri kihanju ili kašljanju odlepe se sa sluznice. Ne leti dalje od tri stope. Leti je vazduh zasićen vodenom parom i te kapljice kao da nailaze na zid, teže im je da dolete. Čak i ako vas one pogode, njihov broj je mali. Ako je broj klica mali, onda je klinička slika blaga i obrnuto. Zbog toga se gripa javlja i leti, ali je mi ne istražujemo intenzivno. Preko leta virus samo sklizne preko polutara pa nam se vrati izmenjen. Ljudi su mnogo više na otvorenom, kontakt je manji, vazduh je hladan“.

Na pitanje *Na koji nam se način 'zbrzavanje' ukidanja mera može osvetiti? Naime, Svetska zdravstvena organizacija rekla da je to najveća opasnost jer je, u mnogim zemljama, zbog preuranjenog popuštanja došlo do ponovne pojave virusa,* dr Radovanović je odgovorio:

„**Kod nas je i vanredno stanje proglašeno iz političkih razloga. Isto tako smo oko Đurđevdana (6. maja 2020.) rešili da prestane vanredno stanje i ukinuli sve mere. SZO je ukazala da mere treba da se ukidaju jedna po jedna. Skinete jednu zabranu pa gledate kako se virus ponaša. To je azbuka ponašanja.** Ovde je sve ukinuto odjednom i rezultat je da kod nas učestalost zaraze stagnira, održava se

na istom nivou. **Mere su na brzinu ukinute, a bolje bi bilo da su neke ostale. Sada bismo bili na jednocifrenom broju obolelih.**

Što se tiče drugog talasa, dr Radovanović smatra da to može da usledi krajem septembra ili početkom oktobra, a verovatnije će uslediti oko Nove godine.

Međutim, naglasio je da „nismo završili posao ni sa prvim talasom“ i da su mere u funkciji preizbornih radnji: **„Ako se ne preduzmu mere, a teško da hoće pre izbora, možda će da broj obolelih da poraste i to ne bi bio drugi talas“.**

Jedino je vakcinom moguće stvoriti imunitet ili masovnim zaražavanjem. Krizni štab sada ide na to tiho zaražavanje. Oni to objašnjavaju činjenicom da je blaga klinička slika kod većine. Za razliku od sveta, kod nas mnoge porodice žive u istoj stambenoj jedinici. Deca koja idu u školu i zaposleni mogu da prenesu zarazu na starije. U Švedskoj su samo nuklearne porodice.

U ovom trenutku postoji 135 vakcina koje se ispituju. Jedna je u trećoj kliničkoj fazi, ali to treba još čekati. Neko kaže da nama šalju vakcine lošeg kvaliteta. One se prave kao u nekom kazanu, odatle se uzimaju uzorci. To se šalje na svih pet kontinenata iz te jedne serije. Mi dobijamo iste vakcine kao drugi ljudi. Ja nisam protiv kineskih vakcina generalno. Velika je verovatnoća da ćemo mi na kraju dobiti kinesku vakcinu.

Na pitanje da li vakcinisanje treba da bude na dobrovoljnoj osnovi ili obavezno, dr Radovanović je odgovorio:

„Problem je što u ovoj nesrećnoj zemlji niko ne veruje vlastima. Čim vlast nešto kaže, postoji rezerva prema tome. Bilo bi jako poželjno da 80% troškova snosi zdravstveni fond. Antivakcinaši koriste svaku priliku da zamute vodu. Tvrde da smo uveli ne znam koliko obaveznih vakcina. **Obavezna vakcinacija u Srbiji postoji od 1839. godine, iako nije sprovedena dosledno. Kazne su bile drastičnije. Kad bi se pronašla neka vakcina, uvedena je u kalendar obaveznih vakcina.** Bilo je protesta na Trgu Republike protiv obaveznih vakcina. Skupština je usvojila novi zakon pre nekoliko dana. Tu ima izmena oko nekih bolesti. **Vakcinacija protiv gripa je obavezna za neke kategorije stanovnika, i to je dobro. Niko ne juri one koji se ne vakcinišu. Vakciniše se samo mali deo onih koji treba da se vakcinišu. To je jedna od najlošijih vakcina, nije sigurno da će zaštititi. Ako bi bila formalno obavezna, niko ne bi kažnjavao one koji se ne vakcinišu.**

Korona virus zarazan je i za žene i za muškarce, ali prema podacima zemalja o smrtnim slučajevima, kovid-19 izaziva više smrtnih slučajeva kod muškaraca?, bilo je sledeće pitanje:

„**U Kini jeste smrtonosnije za muškarce. Smrtnost nije tako visoka, ona je ispod 1%. Gen na x hromozomu, žene imaju dva ta gena a muškarci jedan. Taj hromozom je odgovoran za pravljenje nekog receptora. Taj gen, ako je oštećen kod muškarca, kod žene postoji drugi, koji je 'ispravan'. Žene su relativno bezbednije sa te strane.** Receptori su mesta koji pomažu virusu da uđe u ćeliju.

Na pitanje moderatorke: Da li će čovečanstvo izvući pouke iz ove pandemije? Na svim nivoima: političkom (da se virus ne pobeđuje manipulacijama...); ekonomskom (da ovaj razvojni model zasnovan na nejednakosti ne može opstati); zdravstvenom (da se mora ulagati u javno zdravstvo a ne u naoružanje); ekološkom (da se priroda/svet živih bića ne može podrediti već poštovati)?, dr Radovanović je kazao:

„Čovečanstvo će izvući neke poruke, iako teško. Doći će do kulturoloških izmena. Mnogo češće će se naklonost izražavati naklonom a ne zagrljajem.

Mi ne znamo zašto je Zapad prošao lošije. Tu postoji nekoliko teza: neko kaže da je to zbog BCG (be se že) vakcine. To nije istina. Ideja je potekla zbog toga što ona može da stimuliše imunitet, kod mnogih bolesti nema efekta, ali ako neko ima recimo neki dobroćudni rak, onda ona pomaže, pokrene odbrambene snage organizma. U Rusiji još traje, videćemo kako će to da izgleda.

Možda ćemo mi gore proći u drugom talasu. Teško da smo mi u Srbiji izvlačili neke pouke. Postoje i dobre strane tih zabrana. Kada nema kontakta, nema ni prenošenja bolesti. U vreme kada se kod nas održala ona smehotresna konferencija, kovida 19 je bilo svuda. Jasno je bilo da se bolest jako širi. To je bilo jasno i laicima.

Pitanja, komentari tokom debate

O teorijama zavere

„Neki teoretičari zavere kažu da je sve to zavera. To su govorili i za HIV, da su ga Rusi napravili u laboratoriji 1981. godine. To nije tada bilo moguće uraditi, nije postojala tehnologija. Danas može. Vi možete danas da ubacite jedan segment virusa u drugi virus. Vi ne možete da pravite intervenciju u genomu a da se to ne vidi. Za SARS je prenosnik neka cibetka, za MERS je kamila, a ovde nije sigurno ko je bio posrednik. Virus korone ima svuda. Suština je da naučna javnost nešto mora da proveriti pa tek onda to može da se prihvati. Istina je samo ono što mnogi od njih dokažu da je tako“.

O represivnim merama, posebno policijskom času tokom korone

„Bilo je drastično, nepotrebno kruto, naročito policijski časovi koji su dugo trajalo. To je više bila demonstracija sile, da se pokaže šta sve vlast može. Nisu uzimale u obzir okolnosti, ali su i oni bili pod pritiskom da nešto mora da se uradi. Izgleda da su bili iscrpljeni međusobnim raspravama. Ne bih išao tako kruto, razmatrao bih selektivno, za neke ljude ovako za neke onako. Imao bih humaniji pristup. I starijim ljudima je potrebno da se kreću“.

O posledicama virusa na ljude koji su ga preležali...

„Bolest je nova. Ako postoji neka komplikacija, to ćemo moći da vidimo tek šest meseci kasnije. Kod mnogih ljudi ostavlja jak hroničan umor koji traje nedeljama posle. Mnogi nepušači dobijaju hronični bronhitis, a pušači još više“.

Da li je švedski model kontroverzan i za lekare i za građane?

„Švedski model je šta bude, nek' bude. Glavni epidemiolog je računao da će epidemije svakako da bude, pa da bude što manje bolno za državu. On je dao stroge preporuke staračkim domovima da ne dolazi svako. Dao je opštu preporuku da se održava fizičko rastojanje. On je priznao grešku što nije energičnije intervenisao. Britanci sada imaju jako rigorozne mere. Nemci su imali jako veliki broj testova i bolje su prošli. Nijedna zemlja u svetu nije rekla „baš nas briga“.

O nošenju maski...

„Mi kažemo šta bi bilo dobro, a na ljudima je da odluče šta će da rade. Da je Krizni štab sve vreme govorio jednim glasom, onda bi bilo drugačije. Meni se ne dopada kada optuže narod da je on za sve kriv. Narod će da sluša ako dobije jasnu instrukciju“.

(Priredila: Staša Zajović, transkript: Miloš Urošević)

Pandemija i apokalipse u svetu umetnosti

Marta Joksimović, prosvetna radnica u penziji, Priboj na Limu započela je svoje izlaganje:

„Tokom ove pandemije utvrdili smo da možemo bez aviona, kola, ali da bez knjiga, muzike i filmova ne možemo. Trebalo bi da je svima jasno da su umjetnost i kultura, kao i zdravlje, osnovna potreba ljudi“ (*Dejan Tiago Stanković, pisac i prevodilac, živi između Lisabona i Beograd*).

Marta je predstavila, uz fotografije, najvažnije umetničke epohe i dostignuća od preistorijskog doba do moderne umetnosti, a ovom prilikom mavadimo delove teksta koji se odnosi na pandemiju u umetnosti:

Srednji vijek

Od V do XV vijeka na zapadu Evrope izgrađene su divne katedrale romaničkog i gotičkog stila. Najpoznatija je **Notr Dam u Parizu**, remek djelo gotske arhitekture. Ova predivna građevina je nastradala prošle godine u razornom požaru. U ovo doba korone zaustavljeni su radovi na njoj, ali ljudska potreba za umjetnošću će se obnoviti!

Predivan primjer gotike je i **katedrala u Milanu** sa predivnim zvonnicima koji idu ka nebu. Za vrijeme korone, u Italiji je bilo dramatično. Za vrijeme Uskrsa prvi put u istoriji Papa je održao uskrsnju molitvu bez vjernika, a veliki operski pjevač Bočeli je poklonio divni koncert ispred katedrale i cijela planeta je pratila ovaj događaj

Renesansa

1348. godine u Italiji je vladala crna kuga. Doba kuge ili crne smrti naziv je za razarajuće pandemije u istoriji čovječanstva. Smatra se da je kuga usmrtila čak 60% evropskog stanovništva. Zaraza je prouzrokovala netrpeljivost, ukazala je na ništavilo materijalnog, izjednačavajući sve društvene slojeve. Sa toliko bolesnih i umirućih pacijenata ljekari su morali koristiti neku vrstu odijela koja će ih štititi od zaraze dok su se brinuli o njima. **Od 1600 g.** uspjeli su osmisliti savršeno a prilično zastrašujućim kostim, poznat kao 'odijelo za kugu'. Pojava kuge je uticala na promjenu viđenja života, prolaznosti i trošnosti postojanja i ukazala na potrebu da se vrijednosti, ljepote života blagovremeno spoznaju. Ovo jako podsjeća na današnju izolaciju u doba korone. Mnogi su se posvetili sebi, porodici, prijateljima, spoznali svoje sposobnosti, kreativnost, vještine i sl. I ja sam se posvetila čitanju, slušanju klasične muzike tako da sam izolaciju savršeno iskoristila za sebe.

Sad ću se osvrnuti na umjetnike rane renesanse, koji su u svojim djelima prikazivali užase pandemija:

Hijeronimus Boš, holandski umjetnik (1450 -1516). Njegova djela puna su tajanstvenih prizora. Tu je **Triptih**, poznat kao **Vrt uživanja** – najzagonetnija Bošova slika. **Rajski vrt** u kojem Gospod upoznaje Adama sa tek stvorenoim Evom, Rajski vrt je pun egzotičnih životinja, kao što su slon i žirafa, kao i hibridnih deformisanih čudovišta. Tu su prizori sa avetinjskim ruševinama u plamenu, sa spravama za mučenje koja predstavlja Pakao. Boš nigde ne nagovještava spasenje. U Rajskom vrtu svi su određeni za Pakao, za vrt Satane s njegovim groznim spravama za mučenje. Bošov pesimizam toliko je dubok da neki naučnici nisu htjeli da ga bukvalno/doslovno shvate.

Piter Brojgel (1525-1569), flamanski slikar, prikazivao je na platnu Trijumf smrti pakao pandemije.

Albreht Direr (1471-1528), nemački slikar, grafičar, teoretičar umjetnosti. Na slici Jahači Apokalipse – 4 jahača Apokalipse – mitske figure koje se pojavljuju u Bibliji, svaki od 4 jahača predstavljaju po jedno zlo koje će se pojaviti na Zemlji na dan Apokalipse – u kolokvijalnom rečniku to je smak svijeta – sudnji dan!

Francisko Goja (1746-1828), španski slikar. **Na slici Veštičji sabat...(ovo neka Goran objašnjava!), ali možeš kazati sledeće:** Do pre samo par vjekova Evropa je bila prostor neprekidnog ratovanja, bijede, zaraznih bolesti, progon vještica. Evropa je bila i prostor neznanja, čak su i obrazovani ljudi vjerovali da vještice izazivaju zarazne bolesti, brodolome i suše... *od 15 do 18.* Vijeka u Evropi pogubljeno je ili spaljeno oko 100 000 žena optuženih da vračaju i imaju seksualne odnose sa đavolom.

Umjetnost **postimpresionizma** – bilo je slikara sa uznemirujućim motivima, bez uljepšavanja stvarnosti. Među njima je **Edvard Munk** (1863-1944) sa slikom **Krik**. To je slika straha koje osjećamo u košmaru. Ritam dugih talasastih linija kao da raznose odjek krika a svaki ugao slike i stvara od zemlja i neba jednu veliku zvučnu pozornicu straha.

Pablo Pikaso- Gernika (1881-1973), španski slikar. 1937. baskijski grad Gernika razoren u bombardovanju tokom Španskog građanskog rata. Slika ne pokazuje samo događaj, već pokazuje agoniju rata. Ova zidna slika je proročanska vizija propasti koja nam prijete u doba nuklearnog ratovanja. Leteći (?) bik sa ljudskom glavom predstavlja mračne sile i konja na umoru. Tu su anatomske izvitoperenosti, metamorfoze, stvarnost nepodnošljivih muka.

Svako doba ima svijetle i mračne strane, ljudske i neljudske primjere. Umjetnost ostavlja tragove, traži odgovore, proučavaju sve događaje. I ovo doba pandemije ostaviće traga, generacije će se baviti ovim fenomenom. Tokom izolacije stalno smo bili izloženi medijima, kovid 19 je stalno bio na ekranu, izazivao neprijatne emocije, vizuelno uznemiravao. Vladala je zabrinutost u svakom pogledu, razmišljali smo...To je bila i prilika da neke svoje zarobljene potencijale aktiviramo, svoje kreativne sposobnosti probudimo. Bilo mi je zadovoljstvo da se posvetim istoriji umjetnosti...

Nakon Martinog izlaganja, neke učesnice su govorile o svom doživljaju umetnosti tokom pandemije:

Nastaja: Ja sam ponovo počela da čitam Kamijevu *Kugu*. Skoro sam gledala film *Zaraza* Stivena Soderberga. Film je napravljen posle pandemije Mersa, a prikazan je skoro na televiziji. Gledanje tog filma je bilo zanimljivo, jer se ovo još uvek događa i traje. Kod Kamija je taj roman parboličan, ne odnosi se na priču o jednoj epidemiji, nego o ljudskoj prirodi. Pekićevo *Besnilo* je takođe izvrsna knjiga.

Anđelija: Dekameron je nastao u vreme kuge. Ja sam čitala pa sam stala zbog knjige Ko je napravio Tajnu večeru.

Zinaida: Ja sam gledala petnaestak pozorišnih predstava online.

Staša: Ja ne mogu da zamislim online pozorište, plašim se da će pozorište prestati da postoji ako nema publike. Muzika i film su drugo. Za vrijeme vanrednog stanja najviše sam gledala italijanske i španske filmove. I ponovo se divila mediteranskoj kulturi, mom duhovnom zavičaju.

Redovno sam bila u telefonskom kontaktu sa ženama sa sjevera Italije, način na koji su brinuli jedni o drugima je neverovatan. U Bergamu 'prestonici' bola tokom korone, žene nisu izlazile, tamo je bilo opasno stanje. Skoro sve žene su bile bolesne, ali su pravile virtuelne ulične akcije, najviše antimilitarističke. Sve je stalo, ništa se ne proizvodi, a industrije oružja, nisu prestale nigde da rade...

Senka: 75% svetske kulturne baštine dala je Italija!

Subota, 13. jun

Pravni i socio-ekonomski aspekt vanrednog stanja (derogacija ljudskih prava, represija nad izbeglicama i migrantima tokom korone); **represija nad nezavisnim medijima** – slučaj **Ane Lalić**

Govorili su:

- **Nikola Kovačević**, pravnik, aktivista NVO **A11** - Inicijative za ekonomska i socijalna prava, Beograd
- **Ana Lalić**, novinarka informativnog portala Nova.rs, Novi Sad

Moderirala: *Tamara Spaić*, novinarka, aktivistkinja ŽUC-a

Tamara Spaić: Tokom vanrednog stanja bilo je ugroženo pravo na informisanje, a novinari koji su nam, uz brojna ograničenja i čak po cenu lične sigurnosti, ipak omogućavali da budemo istinito informisani, bili su na udaru vlasti. Ana Lalić je hapšena. U ponoć su joj u kuću banuli policajci sa maskama i priveli je pod optužbom da širi dezinformacije koje imaju za cilj izazivanje panike. Uhapšena je zbog teksta o tome da medicinsko osoblje u Kliničkom centru Vojvodine nema adekvatnu medicinsku zaštitu, suprotno od onoga što su nam pričali ljudi iz Kriznog štaba. Predsednik države i premijerka javno su je optužili da laže. Puštena je zahvaljujući brznoj reakciji novinarskih udruženja i međunarodnih organizacija. Puštena je iz pritvora, ali ostali su uhapšeni telefoni i lap top u cilju istrage njenih izvora. Tužilaštvo je kasnije povuklo istragu sa obrazloženjem da za optužbe nema dokaza, ali je ta informacija ostala ispod radara za glavne medije. Ona je za njih i dalje okrivljena i dalje je meta. Nepoznati počinioci su joj naknadno izbušili i gumu na kolima.

Ana Lalić ima više od dvadeset godina novinarskog staža. Ona je sada novinarka portala Nova S. Bila je i do sada na meti fašističkih grupa, optuživali su je da je ustaškinja. Bila je i ostala „neprijatelj“ vlasti zato što je uvek bila uz obespravljene i na strani građana. Kada su je pitali za šta je zabrinuta, posle svih tih hapšenja i napada i pretnji, odgovorila je da zabrinuta zbog narušavanja ljudskih prava, zloupotrebe političke moći i propagande koja je zamenila informisanje u javnom interesu. Ona je dobitnica brojnih nagrada, koje i služe da zaštite novinare.

Sa nama je i Nikola Kovačević iz NVO A11, koji je bavi upravo temama koje je Ana istakla – socijalnim i ljudskim pravima. Nikola je diplomirani pravnik, masterirao je kao stipendista Britanske vlade na međunarodnim ljudskim pravima u Britaniji. Radi u Beogradskom centru za ljudska prava. Asistent je na Univerzitetu Union pri krivici. Jedan je od zaslužnih za stopiranje postavljanja žilet žice oko izbegličkih centara u Srbiji.

Ana, kako su ljudi bili ugroženi zbog toga što nisu imali prave informacije i koliko je važno imati jednog hrabrog novinara koji će sve da uradi da bi prave i tačne informacije stigle do građana? Koliko je opasno to što smo mi svi predmet manipulacije i propagande i pokušaja da nam se zatvore oči?

Ana: Meni je čast da pričam pred vama zbog vašeg aktivizma. Hvala na podršci koju znam da sam dobila i od vas. Ja ne smatram da sam uradila ništa hrabro, ja sam samo radila svoj posao. Činjenica je da sam istupila jer sam odbila da učestvujem u propagandi i manipulaciji sopstvenog naroda. Koliko god ja bila „ustaškinja“, ovo je moj narod. Držanje ljudi u jednom lažnom mehuru je apsolutno i svakako povreda

ljudskih prava. Kada vi ne znate čime baratate, šta vas očekuje napolju, kakve su realne zalihe medicinske opreme ... u momentu kada se dešava epidemija, kada posedovanje maske zaista može da pravi razliku između zdravlja i bolesti, između života i smrti. Smatram da svaki građanin Srbije mora da zna gde tačno može da kupi masku, po kojoj ceni, koliko ga sati ona štiti, koliko rukavica je potrebno da se ima na rukama. Ja pričam iz ugla Novog Sada, ali mislim da se situacija ne razlikuje mnogo ni u drugim gradovima. Dve nedelje ni u jednoj apoteci u gradu nisam mogla da nađem da kupim ni maske, ni rukavice. Imate sve vreme predsednika i premijerku koji urlaju na vas svakodnevno u tri termina da se mora nositi maska, da smo neodgovorni, da ćemo mi biti krivi. Država ti ne obezbeđuje ono na šta te primorava.

Meni je to bilo čudno i počela sam da se raspitujem koliko mi takve opreme zapravo imamo. Mi smo bili u situaciji da su ljudi u jednom trenutku ispraznili poljoprivredne apoteke. Nisam ni znala koliko poljoprivrednih apoteka imamo u gradu dok nismo krenuli da istražujemo tu vrstu tržišta. Sam početak je krenuo lažima i narušavanjem prava čoveka na zdravlje. Dalje smo istraživali šta se dešava u bolnici. Ljudi koji rade u zdravstvenom sektoru su izabrali da rizikuju svoje živote zbog drugih i tim više njima mora da bude obezbeđena zaštitna oprema. Nisu ni oni bili obezbeđeni. Ili je obezbeđena sekretarica uprave direktora kliničkog centra, koja ima i masku i rukavice, a čistačica koja radi u kovid bolnici nema ništa. Tim ženama niko nije hteo da da ni maske i rukavice, pa su one sve morale da improvizuju. Šta je sa njihovim pravima? One su izlagane istom riziku kao i oni koji su položili Hipokratovu zakletvu.

Vanredno stanje je bilo konglomerat narušavanja svih mogućih ljudskih prava. Ono besramno zaključavanje starijih ljudi u kući je bilo strašno. Moja mama je odlučila da ne poštuje te mere iako spada u ugroženu kategoriju ljudi jer je onkološki bolesnik i ako legne u krevet dva meseca ona više neće ustati. Ako ona zadrži to svoje sremačko ludilo koje i ja imam, pa se šteta svaki dan malo, nešto uradi, ona će ostati na nogama. Borba sa bolešću će biti dugotrajnija. Ja sam je podržala, plaćaćemo kazne koliko god da treba. Nisam htela da poštuju mere Vlade Republike Srbije koje su se menjale iz sata u sat, potpuno neprimenjive. Mi smo živeli u ludilu koje nas je vodilo u paranoju. Nismo znali da li smemo da uhvatimo kvaku u sopstvenom stanu ili dršku od frižidera bez da ga prethodno isprskamo asepsolom.

To što smo mi morali da gledamo i slušamo na RTS-u za mene je bilo verbalno nasilje. Meni je smetalo to što mi je neko govorio da sam ja lično kriva jer je, recimo, u Čupriji izbilo novo žarište, da smo mi lično krivi jer ljudi umiru, da smo mi bezobrazni jer ne slušamo Vulića. To je izivljavanje nad našim umovima. Ja sam napisala jedan tekst gde sam poredila kanadskog premijera Džastina Trudoa, njegovo obraćanje sopstvenoj naciji i obraćanje Aleksandra Vučića svojoj naciji. To bilo je dijametralno suprotno. Imate ljubaznog čoveka koji poštuje svoj narod i ovog koji se dere na nas. Brnabićka nam je rekla da treba sram da nas bude jer smo lupali u šerpe. Meni je to jako smetalo. Ja dolazim iz porodice gde držimo do kućnog vaspitanja. Ni kada se svađamo mi ne vičemo. Meni je to strašno smetalo iz svih aspekata, a obaška što sam bila uhapšena.

Tek treba da se utvrdi koliko su moja prava narušena dok sam držana u pritvoru, jer ja nisam saslušavana kao građanin, nisam dala izjavu, ja sam bila utamničena u ćeliju. To je stvar na kojoj rade adokvati. Ja se ovim poslom bavim 20 godina, i nije prvi put da sam na meti. Sticajem okolnosti, ja sam iz Srema, sticajem okolnosti ja sam Hrvatica iz Srema. Ja sam uvek na meti nekih desničara pa se svako malo moje hrvatstvo izvlači. Ja sam odlučila da ovaj put stanem na put tome i krenem da sve tužim. Neću da dokazujem Srbiji da nisam lažov. Insistiram da to dokaže neka presuda. Nema kome da se pravdam. Zar treba privatno kao Ana Lalić da tužim i Brnabićku i novine, i ljude iz dijaspore, koji mi šalju pretnje smrću? Ja imam supruga, imam dete koje ima 22 godine, čija je prirodna reakcija da me zaštite. Ja živim sa obezbeđenjem. Cena slobode govora u Srbiji je velika.

Tamara: Da li imaš insajderske informacije ko je bio „zaslužan“ za čuveni cenzorski zaključak Vlade Srbije? Ko je i zbog čega inicirao da se tokom vanrednog stanja uvede centralizacija svih zvaničnih informacija i cenzura mnogo veća i jača nego što je inače imamo? Mera je ukinuta nakon tvog hapšenju i velikog revolta pojedinih novinara. Da li je pokrajinski sekretar za zdravstvo to inicirao zbog tebe i tvog pisanja? Oni mora da su znali da ti pripremaš tekst, jer novinare prate i prisluškuju, postoje dokazi za to.

Ana: Taj isti pokrajinski sekretar je držao konferenciju za štampu na kojoj je dok sam ja još bila u pritvoru rekao da mu je poznato koji su moji izvori. Oni su pregledali moji telefone, u njima su bile poruke, i na taj način su mogli da saznaju. Ja sam čovek koji ništa ne krije, ono što pričam telefonom, ja to objavim. Moji privatni razgovori nisu zanimljivi široj javnosti, niti bi mogli da me ugroze. Pokrajinski sekretar za zdravstvo je tražio da se protiv mene pokrene krivična prijava i da budem uhapšena isto veče. Ana Brnabić ne može ništa da uradi bez Aleksandra Vučića. Ja sam dugo novinarka i bavim se politikom. Nijedan gradonačelnik me nije voleo jer sam sve kritikovala, to je moj posao. Moje ime nikada nije bilo omiljeno. Imala sam sreću da uvek radim za ozbiljne medije koji su stajali iza mene. Udata sam, lepo živim, muž mi je programer, imamo para, imam kera, dva automobila, teško me je potkupiti, lajava sam. Ono što je problem jeste da oni puno muljaju i kriju i ne veruju jedni drugima. Ja znam da informacije cure oduvek. Klinički centar Vojvodine je organizovao istražnu grupu da istraži ko su moji izvori. Troje ljudi se bavi mnome, a tamo ima 4.000 zaposlenih. Tehnički direktor je bivši policajac. On je na čelu te komisije. I šta kada na kraju i utvrde moje izvore. Oni su u problemu, jer će ih javnost zaštititi. Luksuz je danas otpustiti bilo koga. Izabrali su potpuno pogrešan put.

Dugo se bavim novinarskim poslom i verujem u čestitost, u dijalog. Ja postavim pitanje, ti treba da odgovoriš. Ako ti bežiš od mene, ne želiš da odgovoriš, onda ti nešto kriješ. Taj zid ćutanja me tera da kopam sve dublje. Ja se primarno ne bavim zdravstvom. Sada će da smene tog Zorana Gojkovića. On je napao zubara Stanislava Ostojića, pokojnog zubara. Taj čovek je pregledan u dvorištu bolnice i vraćen je kući. Gojković ne sme da se bavi zdravstvom i treba da bude smenjen.

Tamara: Svima nama je tokom vanrednog stanja i tokom onih dugih vikenda ukinuto pravo na slobodu kretanja, a ljudi stariji od 65+ su non-stop bili zatvoreni. Njihovo ljudsko pravo na slobodu kretanja je ekstenzivno prekršeno na nedopustiv, selektivan način. Istovremeno smo imali huliganske i fašističke falange koje su nam divljale i po ulicama i sekle drveće i palili baklje po krovovima i upadali po izbegličkim kampovima i organizovali „narodne patrole“ koje su zastrašivale migrante. 9.000 migranata je zatvoreno u prihvatne centre. Kako je to izgledalo? Kako su se odnosili prema nima? Šta se dešavalo u tim centrima i da li će neko odgovarati za to?

Nikola: Meni je čast i zadovoljstvo da govorim ovde među vama. Od proglašenja vanrednog stanja vlasti su anulirale sva ljudska prava. Prvo su nam uskratili pravo na slobodno informisanje. To najbolje govori kakav je odnos vlasti prema tom fundamentalnom pravu – pravu na slobodu izražavanja i pravu svih nas da se informišemo. Uredba o merama za vreme vanrednog stana, koja je doneta preko noći i bila menjana iz dana u dan, dokaz je kolika je doza neorganizovanosti i diletantizma vladala među njima. Tu je izostalo elementarno znanje o međunarodnim standardima u ljudskim pravima. Ljudima 65+ nije ograničeno pravo slobode kretanja, nego je po sredi bilo lišenje slobode, koje je uže. Oni su derogirali pravo na slobodu, a ne pravo na slobodu kretanja. Takav način je za sobom povukao čitav niz posledica. Onda dolazimo do toga da li je to sve bilo neophodno. Jedna organizovana država bi mogla da se organizuje mnogo bolje, na blaži način prema nama.

Mi ovde govorimo o vanrednom stanju, iako nije bio ugrožen opstanak nacije. Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti je jasan i mi ovde govorimo o flagrantnom kršenju naših sloboda i našeg Ustava. Treba ih tužiti za svaku stvar. Moja baba neće i dalje da izađe iz gerontološkog centra na Voždovcu. Ona se nagedala televizije i ja tu ne mogu ništa da uradim da to popravim.

U merama koje su donosili bilo je mnogo nelogičnosti, suprotnosti i neorganizovanosti. Oni su govorili da peremo ruke, da držimo distancu, a u isto vreme u romskim naseljima ljudi nisu imali ni struju, ni vodu. Preporuke su bile da ne sme mnogo ljudi da boravi na malom prostoru, a zatvorili su 9.000 ljudi u prostore čiji je kapaciteti do 3.000.

Danilo i ja nismo mogli da dobijemo dozvolu da se krećemo van policijskog časa. Mi smo otišli u Čukaričku šumu i to što smo tamo videli je bilo strašno. Niko im nije oterao ni cisternu sa vodom, niko nije izvršio dezinfekciju prostora, kao što je rađeno po gradu. Onda ih zatvorite ne znam koliko dana da ne mogu da odu do cvkve na Voždovcu po vodu. Zvaničnici su tri puta dnevno imali nastup gde su nam govorili da treba da nas bude sramota. Stalno smo slušali kako nešto nije u redu sa nama, a videli smo sistem koji ne postoji. Ko god da sedi tamo, to su jako loši profesionalci, a donosili su važne odluke.

Nije mi bilo dozvoljeno da uđem u prihvatni centar, a pokušavao sam. Da je epidemija buknila u prihvatnom centru, čisto sumnjam da bi za njih bilo mesta na Infektivnoj klinici. Niko nije dozvoljavao da se uđe u prihvatne centre. Unutra je situacija bila napeta. Imate ljude kojima nikada nije bilo objašnjeno zašto su zatvoreni. Još u šesnaestom veku je uspostavljen habeus corpus, kada nekog lišite slobode vi morate da mu kažete zašto. Vi imate pravo da u vašem rešenju slobode stoji razlog. Ljudi nisu imali mogućnost da se žale bilo kome. Nemate nijedan pravni lek kojim možete da osporavate. Vi ste u situaciji pravne neizvesnosti. Napisao sam jedan izveštaj o stanju migranata i izbeglica.

Neki ljudi su se pobunili, pa je onda privatno obezbeđenje krenulo da mlati ljude drvenim i metalnim motkama. Naš Zaštitnik građana se pravio mrtav. Jedino što je cenio jesu uslovi u improvizovanim bolnicama. Imate Zaštitnika građana koji nam je govorio da je pravilnik najvažniji, važno je njegovo poštovanje, a to zapravo nije istina. Istina je da su važni zakon i Ustav. Zaštitnik građana ima telo za prevenciju torture, bez obzira u kakvom stanju se država nalazila, jer to jeste prevencija torture, koje omogućava da banete nenajavljeni i otkrijete nešto što organi retributivne prirode kriju. Posle toga je usledio poziv na sastanak sa Pašalićem. Ja nisam hteo da odem, ali je Danilo insistirao. Rekao je da radi sa limitiranim brojem ljudi. Pitao je šta hoćemo, a mi smo rekli da hoćemo da nas uvede u Obrenovac.

To je bilo strašno kada sam otišao tamo. Da vidite u kojim uslovima oni drže ljude koji su svoju zemlju porekla napustili jer su to morali, a ne zato što su hteli! Ti ljudi su spavali kao sardine ispod šatora. Okolo su bili naoružani vojnici i oklopna vozila i dron koji me prati dok idem. Prvih pola sata imate probleme da uspostavite odnos poverenja, jer svaki drugi dan ulazi Žandarmerija, pa ako pomislite na pobunu, ona će biti strogo sankcionisana. Postavljene su žice oko kampova. 600 ljudi vrši nuždu u 25 toaleta koji se ne prazne. Nemate grejanja, a napolju je hladno. Šuga, zarazne bolesti su bile. Sačuvani su od korone. Ljudi nisu imali pristup pijaćoj vodi. 18 prihvatnih centara je bilo. Prihvatni centri oko Šida su zatvoreni. U takvim uslovima su morali da provedu 60 dana. Onda imate situaciju da čovek sa psom upadne u centar i dovede sve žive u opasnost. To traje i dalje u nekim kampovima. To što je taj čovek uradio nije nasilničko ponašanje, nego je izazvao opštu opasnost, za šta je predviđena mnogo veća kazna.

Tamara: Situacija koju opisuješ je identična postupku onog rasiste sa Novog Zelanda koji je napao džamiju i muslimane.

Snežana: Da li je to individualni čin ili ne?

Nikola: Ne, to je kontekst.

Tamara: Da li je to državna politika, to namerno žmurenje, čak sponzorisanje tih grupa kao što je Levijatan, raznih „narodnih patrola“...? Da li oni sprovode državnu politiku i da li država koja ih ne kažnjava pokazuje kakva je prava politika prema migrantima?

Nikola: Kada govorimo o nekažnjivosti, govorimo o situaciji kada neko nešto loše uradi a za to ne odgovara. Ne znam da li je to državna politika. Ali da li država radi nešto da zaustavi fašističke grupe? Ne radi ništa. Ako mene pitate u odnosu na te grupe, daje im se pažnja. Ispunjeni su uslovi da republički javni tužilac podnese zahtev za zabranu tih udruženja, jer oni pozivaju na rasnu, versku i drugu vrstu diskriminacije. U normalnim zemljama, ti ljudi bi bili ozbiljno kažnjeni. Blage kazne jesu nekažnjivost. Što više ćutimo, što više nadležni organi ne preduzimaju ono što im je zakonska obaveza ovakve stvari će biti učestalije. To sve može da se saseče u korenu, ali država to ne radi. Stvari koje oni izgovoraju treba da se zabrane. Ali se na žalost to ne dešava. Država će na kraju dozvoliti da formiraju javno mnjenje i stav građana Srbije. Mišljenje koje se formira će biti da su oni pretnja za posao, za naše žene i tako dalje. Imaćete situaciju gde će država da ogradi granice žilet žicom. Imate Evropu gde su beli hrišćani bili izbeglice, i zbog kojih je nastala Konvencija o izbeglicama, a kasnije i Konvencija o ljudskim pravima. Imate situaciju koja će se pretvoriti u vrlo opasnu.

Ana: Ja se ne slažem da je Filip, član Levijatana koji je napao izbeglički kamp, doživeo nervni slom, nego je to državni projekat. Sve desničarske organizacije su vrlo organizovane, to je kreiranje atmosfere koja odgovara Vučiću. Nacionalizam je igra siromašnih. Najlakše je okriviti migrante. Mi iz Nove.rs ne možemo da dobacimo do onih koji gledaju RTS i Pink. Ja se plašim manipulacije narodom, koji je već polupan. Mi smo u posleratnom periodu. Plašim se eskalacije. Meni je ovo naci Nemačka 1933.

Đokica: Bilo bi dobro da je to 1933. jer znamo kako je tada bilo, a sada ne znamo šta je ovo.

Ljiljana: Svake godine ispred Skupštine gledamo novu klasu vojnika i policajaca. Šta će oni da rade? Oni odmah imaju posao, njima se daju stanovi. Mi smo zemlja vojske i policije. Za šta se mi pripremamo?

Ana: To je demonstracija sile da se stekne utisak da je Srbija polu militantna država. Vučić želi da se svaki prosečan građanin oseća da ima slobode samo zato što on to dozvoljava.

Ljiljana: Oni su nam (osobama starijim od 65 godina) dali tri dana u nedelji po pola sata, oko kuće, ja imam utisak da svaka ta osoba ima pratioca. Govori se kao da smo čipovani.

Nikola: Ali to radi, jer moja baba neće da izađe iz doma. To je njen stav i ja tu ništa ne mogu.

Tamara: To što nam prave informacije nisu dostupne pre svega je odgovornost Javnog servisa. Koje su to informacije koje su nam važne, a do njih ne možemo da dođemo? Mi i dalje ne znamo koji je zaista broj ljudi koji su zaraženi, koji su umrli, koliko je ljudi prošlo kroz „Skype suđenja“, koliko je osuđeno, koliko je oslobođeno? Da se o ovome priča na RTS-u kakav bi utisak i stav imali ljudi?

Ana: Ja sam sticajem okolnosti prošla pored jednog prihvatnog centra kod Kikinde. Drugog dana od proglašenja epidemije sam naletela na njega slučajno. Kako sam izašla iz auta na ogradu se zaletela gomila muškaraca. Između nas je ograda i žica. Neprijatan miris se osećao u vazduhu, a otvoren je

prostor. Popričala sam na kratko sa njima. Mene su oni pitali gde se nalaze. Kada sam pisala tekst o tome vodila sam računa, a potpuno me zapanjilo što šovistički komentari na tkest nisu dolazili od onih očekivanih, nego od istomišljenika. Ja sam bila šokirana koliko malo treba indoktrinacije da ona postane istina, čak i kod naših mislećih ljudi. To je porazno.

Staša: Koje su to nove kreativne strategije Vučića? Nova proizvodnja strašila i čemu služe nova strašila kao što su Levijatan ili Zavetnici? Da li oni služe da govore ono što Vučiću odgovara u određenom trenutku? On ima apsolutnu kontrolu nad svima njima, jer je to pokazao Prajd 2013. godine. Oni mogu da se pretvore u eskadrone smrti, kao u Salvadoru. Da li oni njemu mogu da otme glasove? To je normalizacija fašizma i represije nad slabijima. Zašto je od 32 inicijative za ocenu ustavnosti Ustavni sud sve odbio?

Nikola: Jeste, sve je odbacio. Mi smo podneli inicijative, a oni bi sutra promenili, popravili, ali nisu hteli da kažu da se povreda desila. Ako Ustavni sud neće da odlučuje o opštim inicijativama, onda je važno da se ljudi koji su bili žrtve obraćaju sudu individualno, da podnose ustavne žalbe. Ja volim da tužim jer je to put kojim se utvrđuje individualna odgovornost. Sve mora da bude set mera koje vi gurate paralelno kako biste pravili male pouke. Kada su Mađari podigli žilet žicu 2015. godine i kada je 15. septembra granica hermetički zatvorena, aktivirali su se moji divni prijatelji iz mađarskog Helsinškog odbora za ljudska prava, koji rade u teškim uslovima i biju pravne bitke po svim međunarodnim institucijama i stalno teraju Orbana da modifikuje svoje odluke. Mi smo se dogovorili da prve ljude, za koje smo znali da će biti vraćeni u sigurne treće zemlje, sačekamo. Zbog način na koji je bilo postupano prema njima, mi smo pokrenuli postupak protiv Mađarske pred Evropskim sudom za ljudska prava, za arbitrarno lišavanje slobode. 2017. Evropski sud je rekao da je to povreda. Mađarska se žalila i Veliko veće je ustanovilo da je to pogrešno. Četiri godine je trebalo za to i rečeno je da je to pogrešno. Mađarska ima praksu da izgladnjuje ljude. Mađarski Helsinški odbor je slao jednom nedeljno privremene mere Evropskom sudu za ljudska prava, a Evropski sud u roku od 48 sati mora da reaguje jer je priroda povrede tako flagrantna da bi samo nereagovanje stvorilo posledice koje bi bile neotklonjive. Privremene mere znače da ne deportuju nekoga tamo gde se zna da će da ga ubiju, ili muče. Privremene mere znače i to da ljudima mora da se da hrana u onoj kalorijskoj vrednosti koja je neohodna da oni biološki opstanu. Zato je bitno da se ne čuti. Važno je da se pobunimo.

Staša: U fabrici u Smederevu neće da kažu koliko košta žilet žica.

Ljiljana: Stalno su govorili da ne mogu da nam kažu cenu.

Nikola: Mi treba da pratimo situaciju i da sa svojim kolegama radimo protiv toga.

Andelija: Rođaka anesteziolog je rekla da je gore nego u tekstu. Ja bijem bitke na fejsu protiv onih koji su protiv migranata. Oni svi pričaju o evropskim vrednostima. Jednom je žrtva, ali ide protiv slabijih od sebe.

Nastasja: Da li znate da je neko od rodbine preminulih od posledica kovida 19, pokrenuo postupak, podneo privatnu krivičnu prijavu zbog smrti? Ja sam ustanovila da znam neke ljude čiji bliski srodnici su preminuli.

Ana: Onoliko koliko znam za Novi Sad, ljudi neće to da rade. Imate gomilu ljudi koji su teški bolesnici, imali ste suspenziju terapije. Te posledice će tek krenuti da isplivavaju, kao što je porast nasilja svuda u

svetu, kao i stopa samoubistava kod nas u Srbiji. Ja ne mogu da ne vežem te stvari za taj psihološki pritisak kome smo bili izloženi. Mi smo svi žrve ovog ludila.

Andelija: Meni je problem što ljudi normalizuju. Neki ljudi bi svakako umrli, ali kasnije.

Nikola: Ljudi ne znaju. Dobar deo vremena sam proveo posećujući zatvore i video da se ljudi naviknu na uslove tamo. Postupci koji se pokreću zbog toga su mučni i dugotrajni, ali situacija bi bila drugačija kada bismo imali više postupaka. Mi nemamo pravne profesionalce koji umeju da zastupaju svoje klijente na Evropskom sudu, pogotovo pro bono.

Tanja: Vi ljude možete da ubedite u ono što želite, ako im svaki dan to ponavljate. Da li će strukovna udruženja, sindikati lekara pokrenuti bilo šta vezano za tretman građana, ali i osoblja, medicinskih radnika? Gde je profesionalna odgovornost i etika u odnosu na profesionalni integritet? Ja tu bitku vodim sa socijalnim radnicima. Mi smo na svakom nivou izgubili mogućnost za tako nešto.

Ana: Ja sam sa jednim lekarom na liniji svaki dan, i on me pita da mu organizujem sindikat. Ljudi u sindikatu ne zastupaju nikog, oni su kupljeni da ne talasaju. Meni se mnogi ljudi žale. Niko nije dobio onih 10% povećanja plata. Dobili su 8%. Ja sam rekla da mogu o tome da pišem, ali sam im rekla da moraju da se organizuju. Pitala sam ih da li im je ustanova bilo kada nešto kupila, rekli su da nije nikada ništa. Predložila sam im da štrajkuju na neki način. Činjenica je da lekarska struka ima čime da ucenjuje.

Tanja: Lekari imaju tu poziciju da ih je teško otpustiti jer nema lekara.

Ana: Ja kažem da imaju alatku kojom mogu da ucenjuju. Optužnica protiv mene je besmislena. O jadu bi se zabavio onaj koji bi je branio.

Bratislav: U poslednje vreme se otvaraju privatne medicinske škole, a one koji ih završe zapošljavaju preko veze. Ljudi ne znaju da rade taj posao. Masa medicinskih radnika je otišla u inostranstvo.

Ana: Mi imamo i privatnu srednju školu za pilote.

Zinaida: 1.000 eura košta prekvalifikacija.

Ana: Moji izvori su ljudi koji se ne plaše. Broj mojih izvora se drastično uvećao.

Andelija: Na listi SNS je direktorka urgentnog.

Senka: Za vreme vanrednog stanja, izašla sam iz kuće posle šest sati, imala sam pravo da šetam pola sata, izašla sam ispred zgrade, sa komšinicom. Policajac nas je pitao gde ćemo, ona je rekla da šetamo, pitao koliko imamo godina. Bilo je mnogo penzionera oko kojih je on jurio i izivljavao se. Moja komšinica se uplašila. Ja sam joj rekla da se ne plaši. Ja sam mu rekla da treniram da opljačkam banku. Htela sam da idem na groblje jer mi je godišnjica suprugu, trebala mi je dozvola od policije, taksu nije hteo da me vozi, nisam mogla da uđem u prevoz jer sam stara.

Andelija: U bankama su dobili naredbu da prijavljuju kada im dođu stariji ljudi.

Violeta: Hvala Ani što je došla. Kod mene u kraju se jako šerpalo i bilo je veselo. Na Ne davimo Beograd je išlo uživo. Tu smo se dogovarali. Jednog dana su oni rekli da izađemo ispred zgrada i lupamo ispred

naših ulaza. Ja sam izašla kao i svaka štreberka. Bila sam sama. To je taj strah. Bilo je dosta terasa koje su bile u mraku. Ja nemam struju na terasi, ali sam popalila u stanu. Mnogi su lupali, ali niko nije izašao.

Tanja: Kazniš ljude i postigao si da se ljudi plaše. To je rezultat kumulacije.

Tamara: Poslednji stravični slučaj koji se tiče i kršenja prava i Ustava i zastrašivanja i ugrožavanja novinara, dogodio se pre dva dana, kada je naša koleginica, po novinarskom zadatku, otišla i slikala scenu u kafiću na Cvetnom trgu. Fotografisala je sina predsednika Republike Danila Vučića u društvu huligana Aleksandra Vidojevića, protiv koga se vodi postupak za demoliranje lokala i koji se u zvaničnim policijskim registrima vodi kao član saradnik Kavačkog klana. Sama ta scena je postavila pitanje uticaja kriminalnog klana na odluke predsednika Srbije. Šta se dogodilo? Vanja Pavlović je to slikala i poslala redakciji, a kad je krenula Ulicom Svetozara Markovića, stigli su je kriminalci, u pratnji policajca. U prisustvu policije, kriminalac i mafijaš je novinarki uzeo telefon i legitimisao je. Ona je puštena, nije joj se ništa dogodilo, što ne znači da joj se sutra neće dogoditi. U toku je hajka na nju koju predvode predsednik i premijerka i mediji.

Ana: Saznali smo da Danilo radi u prodavnicima za 550 eura.

Tamara: Vučić je kod Jovane Joksimović na televiziji Prva to govorio o sinu sa ciljem da istina bude potpuno zamagljena, a da se fokus nezadovoljstva i viktimizacije usmeri ka novinarima.

Ana: To je čuvena zamena teza.

(Priredila Tamara Spaić, transkript: Miloš Urošević)

Pandemija koronavirusa i Srpska pravoslavna crkva/SPC

Govorio je dr **Vukašin Milićević**, docent Pravoslavnog bogoslovske fakulteta u Beogradu

Moderatorica: Staša Zajović

„Nakon učešća u Utisku nedelje (29. marta 2020.) gde ste govorili o odnosu Sinoda SPC-a prema virusu korona, o tome da 'crkve i verske zajednice treba da čuju reč stručnjaka i društva' patrijarh Irinej vam je zabranio javno istupanje, takođe vam je suspendovao sveštenodejstvo i uputio vas na Crkveni sud. U čemu se sastoji spor? Koje ste stavove izneli a koji su suprotni stavovima Sinoda?“ glasilo je prvo pitanje, na koje V. Milićević odgovorio:

„Ja sam od 2017. do juna (2020.) bio aktivan sveštenik, poslednje mesto je bilo pri hramu Svetog Save, a od 2012. radim na Bogoslovskom fakultetu. Mi smo istupili u vezi sa teorijom evolucije i ja sam razrešen bilo koje crkvene službe. Vrhunac se desio u martu 2020., tako da sada ne mogu ni da učestvujem u liturgiji. Upućen sam na crkveni sud, suprotno ustavu suda. **Ja sam bio spreman na to i svesno sam ušao u celu priču, zato što smatram da je način na koji se crkva odnosi prema javnosti skandalozan i kontraproduktivan za samu crkvu.** To je moja glavna motivacija. **Došli smo u situaciju da bude narušen ne samo ugled crkve, nego i zdravlje ljudi.** Ta je situacija bila predvidiva, jer je bilo izvesno šta će se desiti. Niko nije razmišljao o bilo kakvom vidu prevencije“.

U nastavku je Milićević naglasio da su se verske zajednice pridržavale epidemioloških/zdravstvenih kriterijuma tokom verskih obreda: „Da su neke druge crkve postupile drugačije, to znamo, čak i pravoslavne crkve, koje su po prirodi stvari najkonzervativnije. Ruska pravoslavna crkva je odmah izašla

sa merama, kada je situacija eskalirala u *Ukrajini*, kao i u *Rumuniji* itd. Nigde se nije desilo da nije bilo nikakvih mera, osim kod nas.

Da li pričešće u doba pandemije i Velikog posta kad se najviše ljudi pričešćuje, može uživati status neupitne dogme? I to na temelju slobode veroispovesti? Nikako, jer može proizvesti ozbiljne posledice. Sve to nema nikakve veze sa slobodom veroispovesti, već sa zdravim razumom bez koga ta sloboda nema nikakvog smisla”.

Milićević je potom objasnio da pričešće u doba pandemije ne može uživati status neupitne dogme: „Tokom čitave rasprave nedostatak mera je proglašen za dogmu, za kriterijum ispravnosti verovanja. Moja struka je istorija dogme. Ja sam osećao da je moja obaveza da pokažem da to nema veze za tim. Istorijski posmatrano, takav stav se ne može objasniti polazeći od dogmatske tradicije. To što hrišćani veruju da se dešava u pričešću nema veze sa biohemijskim procesima, to je stvar vere i konteksta. Da li telo i krv Hristova mogu da prenesu zarazu? Poenta je da hrišćani veruju da se hleb i vino pretvaraju u telo i krv Hristovo i da su ti darovi predstavljaju znak jedinstva. Stvar je na drugom nivou. Poslednjih sto godina znamo koji su mehanizmi prenošenja bolesti, tako da sada govoriti da ljudi u srednjem veku nisu preduzimali mere jer su verovali da ne mogu da se zaraze virusima i bakterijama, je apsurdno jer nisu znali da oni postoje. Međutim, u odnosu na ta svoja znanja preduzimali neke mere i mi imamo o tome zapise u nekim kanonskim zbornicima. Svako ko se bavio istorijom obreda pričešća, zna da ovaj način sa kašičicom nije jedini ni obavezan. Sticajem istorijskih okolnosti to je postalo dominantno u pravoslavnoj crkvi. Ali postoje liturgije u kojima se pričešće ne obavlja na taj način. Ono što sam ja govorio je izazvalo katastrofalnu reakciju bez argumenata sa druge strane. **Usledile su optužbe za jeres, za neposlušnost. Optužen sam da ne poštujem odluke ni Sinoda ni Sabora koje nemaju veze sa ovim slučajem i da negiram crkvu kao takvu. Šta to uopšte znači? S jedne strane, imate institucije koje imaju totalitarne pretenzije, koje su krhke i ranjive i one funkcionišu tako što stvaraju paniku i dižu buku i šire strah i to je jedini način da oni deluju, ali bitno je da postoje optužbe raznih vrsta. Ja sam soroševac, cijaš, levičar itd. To je priča koja traje“.**

Milićević se osvrnuo na značaj podrške akademske zajednice: „Mene štiti kodeks Univerziteta u Beogradu i obavezuje na javno istupanje. Ovde se krši autonomija Univerziteta i samog fakulteta koji je njegov deo. Ono što je dobro jeste da je Univerzitet zauzeo jedan čvrst stav kada je čitava stvar u pitanju. Studenti su mi pružili podršku i ljudi u crkvi, ima sveštenika koji to ne smeju da kažu javno, jer im je egzistencija ugrožena. Postojali su ljudi u crkvi koji su uvek bili protiv toga što je crkva radila“.

Na pitanje da li je Srbija sekularna država kao što je Ustavom definisano?, Milićević je odgovorio:

„Da li smo mi sekularno društvo? Ne, nismo, kao što nismo mnogo što šta drugo što se podrazumeva. Ja sam javno govorio da sam sekularista kao hrišćanin, jer smatram da je svaka sprega moći i vere direktna kompromitacija vere.

U čemu je problem kod nas? **Mi živimo u društvu u kome su vrednosti i ideje kompromitovani, oni su samo pokrivalica interesa i za crkvu i za državu.** Što su vrednosti koje se zastupaju viši, to je korupcija koja stoji iza njih veća. To je ovde potpuno jasno.

Ako nismo sekularno društvo, da li smo mi teokratija? Ne nismo, ovde se radi o tome ko je nesposobniji da nešto uradi, da li crkva ili država da uradi nešto konstruktivno i onda imamo saradnju koja je destruktivna po društvo, sve te priče o simfoniji. Ja se bavim i istorijom, naročito istorijom Vizantije. To sa simfonijom je besmislena priča koja nema veze ni sa Biblijom ni sa hrišćanstvom. U pitanju je aproprijacija jedne helenističke ideologije, iz trećeg veka u hrišćanstvo i ta jedna glava koja diriguje je bila moguća tada, u Vizantiji je to bio car. Imali ste jednog poglavara koji opredmećuje Boga na zemlji i postoje dva aspekta njegove vlasti. To nisu svetovna i duhovna, nego politička i sveštenička vlast. Na

Zapadu je to slučaj sa papstvom, dok je u Vizantiji to sa pravom nazvano cezaropapizam, istočnom varijacijom helenističke imperijalne ideje. To je loše za samu crkvu, posmatrano iz hrišćanske perspektive, jer crkva time prestaje da bude zajednica koja svedoči neku alternativu društvu, poretku koji vlada u svetu, što su bile osobine ranohrišćanske zajednice. Dešava se da odjednom kroz tu glazuru koja deluje sjajno za većinu probije trulež koji stoji iza toga“.

Povodom štetnih stavova nekih crkvenih velikodostojnika (patrijarh Irinej) da tamjan ‘štiti od infekcije’, Milićević je kazao: “Svako ko zna priču o tamjanu zna da je to vezano za kugu. Verovalo se da postoje erupcije koje izbacuju zagađeni vazduh i onda tako dolazi do zaraze. Ako je vazduh zagađen, onda treba da ga potisnemo lepim mirisom. Odatle verovanje da tamjan tera zarazu. **Priča o pričešću nema veze sa crkvenom tradicionalnom pričom o pričešću. Ono što bi trebalo da bude jeste da se čitava priča o pričešću razdvoji od magije.** Ovde je važno da hleb i vino ostaju ono što po hemijskom sastavu jesu. **Meni je čast što sam optužen da sam jeretik.**

Poznato je da je Islamska zajednica odmah zatražila da tokom Ramazana vernici ostanu kod kuće, isto tako i katolička crkva, kao i protestantska i jevrejska verska zajednica. Na pitanje zašto SPC (u Srbiji) to nije uradila, Milićević je kazao: „Objašnjava se plemenskom logikom ovih naših tvorevina, nazovi država. Verske zajednice igraju ulogu javnog servisa koji nadoknađuje vakuum koji postoji u ideološkom smislu. SPC u Hrvatskoj ili Nemačkoj se ponašala odgovorno, ima to veze i sa ljudima koji vode te crkve. U Hrvatskoj je u katoličkoj crkvi isto bilo slučajeva kršenja uputstava. Dešavali su se ne na ovom nivou u kome je to bio slučaj kod nas. Bilo je u verskim zajednicama ljudi koji su kršili mere. To se vidi i kada je recimo posredi zastupanje ekumenskih vrednosti.

SPC je već nekoliko decenija talac najkonzervativnijih struja, ne samo u političkom smislu, nego u verskom smislu. To se u poslednje vreme pojavljuje kao uzrok problema koje imamo. Tokom devedesetih godina nije bilo obnove crkvenog života, jasno je kakav je politički kontekst bio tada. Činjenica je da je došlo do interesovanja za liturgiju, za bogoslužjenje. Do toga je došlo na temeljima koji su sve više upitni, oni nisu samo verski. Čitava priča je nastala kao reakcija. U osnovu te reakcije je bio jedan ozbiljan radikalizam, možda i fundamentalizam.

Na pitanje da li pored zarobljene države, imamo i zarobljenu crkvu?“, Milićević je odgovorio:

„Ta veza nije vidljiva, ali ona postoji. **U ovom društvu je zanemarljivo mali broj praktičnih vernika. Od tog broja ljudi jedan nezanemarljivo veliki broj su fundamentalisti. Sada onima koji su na odgovornim vodećem položajima u crkvi ugled zavisi od većine u toj zanemarljivoj manjini, jer se oni brinu o tome šta će da kažu ziloti, a ne o tome kakvu će to percepciju da ima u društvu, a i kakve će da budu posledice po ljude“.**

O problemu etnofiletizma (stapanju vere i nacije) unutar SPC, Milićević je objasnio:

„**Etnofiletizam je tribalizam, verski nacionalizam. Naziv SPC je nedopustiv, ta vrsta odrednice je jeres.** To se pojavilo u 19. veku. Etnofiletizam je osuđen još tada kada se pojavila Bugarska pravoslavna crkva. U okviru Osmanske imperije to je bilo izuzetak. Princip organizacije nikada nije bio etnički, a ni politički u toj meri. **Populizam je ovde provereni metod za prikupljanje jeftinih političkih poena.** Veoma je slična situacija i u drugim zemljama“.

Tamara Šmidling je upozorila na upozorila na spregu nereformisanih tajnih službe, ratnih zločinaca i crkve: „Tajne službe su pune ratnih zločinaca. One su sigurna kuća za ratne zločince. Veliki je uticaj državne bezbednosti, upravo tih ratnih zločinaca i mračnih centara moći koji drže poglavari crkve koje

drži vladike u svojoj šaci. U jednom trenutku sam sedela sa ocem Savom u manastiru Dečani i on mi je ispričao da se prilikom vrlo važnog sastanka oko odnosa prema KiM, Vučića sa vladikama Selaković pojavio sa fasciklama, u pitanju su dosije koje DB (Državna bezbednost) vodi o vladikama i da su te fascikle predstavljale osnov za nameru da ih ucenjuje, pri čemu je samo veoma mali broj uspeo da se tome odupre. Poglavar SPC (patrijarh) je praktično naseo na to. **Glavne tokove ponašanja crkve prema političkoj vlasti, kao i prema društvu diktiraju tajne službe“.**

Vukašin Milićević: „Ovo je konstatacija sa kojom ne mogu da se ne složim. Neke stvari su isplivavale u javnost. Ja sam radio u institucijama eparhijskim, kao što je crkveni sud. To su oprobane metode, u sličnim državama postoje slični mehanizmi. Šta nekog koga motiviše vera, jer se odrekao svega, čime on može da bude ucenjen? Jasno je da tu nema mnogo prostora za veru. Tu su u pitanju interesi i tu se računa samo snaga. Kada se u takvom kontekstu zastupaju vrednosti, tu su u pitanju samo dublji koruptivni momenti.

Tokom debate pokrenuta su razna pitanja:

Odnos SPC prema antifašističkom nasleđu

Zašto se u crkvi ne pominje pop Smiljanić? On je govorio „Krstu se molim, petokraku volim“ (*Senka*)

„Odnos prema antifašističkom nasleđu je povezan sa današnjom situacijom. Crkva je bila nosilac divljačkog revizionizma u različitim krajevima. Taj revizionizam za samu crkvu predstavlja najveću prepreku. Ima mnogo dokumentacije, udruženje sveštenika je 1966. godine štampalo spomenicu sveštenicima koji su poginuli u NOB-u. Tu su biografije mnogih ljudi koji su bili angažovani. U prvoj vladi su bili Smiljanić i Zečević. Gradonačelnik Novog Sada je bio aktivni sveštenik. Bitka na Sutjesci, osamnaest sveštenika je bilo u partizanima. Podrška je bila i na nivou episkopata. Kada su oslobođioci (1945.) ušli u Beograd, u Sabornoj crkvi je služena liturgija. Revizija tog odnosa prema antifašističkom nasleđu je počela osamdesetih godina. Sada je to užas. Sada se stvorila lažna slika prošlosti na kojoj se nakalemila slika nemoguće budućnosti“ (*V. Milićević*).

O raskolu između Crne Gore i Srbije (*Zinaida*)

„Što se tiče Crne Gore, znamo kakav je režim tamo. Dobar deo onoga što govorimo o Srbiji važi i za Crnu Goru. I postoji sprega između ta dva režima koji profitiraju na međusobnoj mržnji. To je mehanizam koji postoji svuda. Mnogo toga je plod reakcije na ovo. Tu postoji i jedan zdravi element u čitavoj priči. Nemoguće je to razdvojiti od problema koji regeneriše nacionalizam. Pokušava se da se povampiri jedna ustaška tvorevina. Ovo nije ni trinaestojulska, ni zelenaška priča. Ta priča o Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, način na koji se ona sada afirmiše ima veze sa najmračnijim razdobljem. Miraša podržava Hasanbegović. To su najmračnije ideje NDH koje oni pokušavaju da promovišu.

Što se tiče litija, nemoguće je da zauzmemo stranu u smislu crno i belo. U litijama ima i Crnogoraca, i članova DPS. To su mi sami rekli. Ima i ateista, koji su iz komunističkih porodica, koji učestvuju u litijama. Oni su se trudili, ali nisu uspeli da isključe politička obeležja iz protesta. Reakcija policije je jako često bila nedopustiva. Cilj je da se izazove sukob i nasilje, cilj je da neko strada. Jasno je svima koji prate zbivanja da pomenuta dva režima sarađuju“.

O fundamentalistima, o verujućima u SPC

Ljiljana Radovanović: „Ovaj Uskrs je podigao strahovitu paniku. Ja sam dete iz verujuće porodice. Mama me vodila u crkvu, jedna je bila pričest godišnje. Niko iz sela nije išao u crkvu na Uskrs. 1975. sam se venčala u crkvi, od 120 svatova njih desetoro nije ušlo u crkvu, kao da ih je Tito dvogledom gledao. Posle ti ljudi nisu postali verujući, nego fundamentalisti“.

Vukašin Milićević: „**Imate javnu manifestaciju religioznosti koja vas legitimise u društvu. Što je ona ekstremnija, to je vaša moć u društvenom smislu veća**“. Na teritoriji Beograda ima skoro milion i po koji se izjašnjavaju kao pravoslavni, mi imamo samo 300 crkava, da su sve pune a nisu u njih može da stane oko 3%. Odete u neku crkvu nedeljom, a u njoj ima samo desetak ljudi. Ja mislim da je broj aktivno verujućih, znači oni koji idu svake nedelje u crkvu između 0,5 i 1%. Među njima ima fundamentalista, ali i onih koji u tome vide svoj društveni potencijal.

Šta znači specifični srpski pravoslavni vernik? Za mene je praktični vernik onaj koji svake nedelje ide u crkvu, to je tako u pravoslavlju. Praktičnih aktivnih vernika ovde nema više od 1% na nivou čitave Srbije.

Nemoguće je biti konzervativac i intelektualac u isto vreme. Nemoguće je da takve stavove zastupa čovek koji veruje u znanje. U pitanju su različiti oblici sužene svesti. Ja nisam upoznao do sada nijednog fundamentalistu koji je bio otvorenog uma. Što je neznanje veće, to je veća destruktivnost.

O teologiji oslobođenja

Čime možemo da objasnimo to da se u Katoličkoj crkvi desila teologija oslobođenja, a u pravoslavnoj nije? upitao je Miloš Urošević,

„U Katoličkoj crkvi se to desilo u određenom socijalnom kontekstu, i znamo kakvu je reakciju to izazvalo. Važno je da je u Latinskoj Americi rimokatolička crkva bila jaka među marginalizovanim slojevima društva, pa se bunt artikulisao kroz teologiju oslobođenja. Sa druge strane imate spregu hijerarhije i elita koje su brutalno reagovala. Izuzetak je Oskar Romero koji je poginuo kao pravi mučenik.

Pravoslavna crkva je manja i deluje u drugačijem kontekstu. U vreme Oktobarske revolucije je u okviru Pravoslavne crkve bilo neverovatnih pokreta. Obnovljenici su reformisali priču o jednakosti. Bilo je sličnih stremljenja, ali njihova manifestacija zavisi od socijalnog konteksta“.

Nastasja Radović: „Gledala sam izjave čelnika SPC u vreme vanrednog stanja. Čelnici Islamske zajednice su govorili o potrebi solidarnosti, pomoći drugima u teškim vremenima, pozivali su da se vodi računa o ponašanju. Da li je bilo slično u Pravoslavnoj crkvi, videli smo da su neki episkopi istupali mimo patrijarha? Da li se neko od njih zalaže za ekumenizam?“

V. Milićević: „Možete da pogledate saopštenje eparhije Zahumsko-hercegovačke. Vladika Gligorije je to zastupao javno. Mitropolit Zagrebačko-Ljubljanski je takođe reagovao dobrim saopštenjem. Nakon saopštenja Sinoda i njegovog pretećeg tona, neki ljudi koji su javno govorili u crkvama o hrišćanskoj solidarnosti, shvatili su da nije dobro izlaziti u javnost, jer se stvorila panika.

Videćemo šta će biti na Saboru. Oni će pokušati da nešto kapitalizuju, u smislu preraspodele moći među episkopima. Sve je ovo balkanska igra prestola. Ovo što sada živimo jeste osmanski feudalizam u fazi opadanja, nakon Bečkog rata. Vi imate korupciju koja je jedini oslonac u društvu“.

(Priredila: Staša Zajović, transkript: Miloš Urošević)

Nasilje prema ženama u uslovima vanrednog stanja – institucionalni odgovor i feministička podrška ženama žrtvama nasilja

Dr Tanja Ignjatović, psihološkinja; Autonomni ženski centar
Moderirao Miloš Urošević, Žene u crnom

Miloš: Neke feministkinje su tvrdile da žene žive u stanju zverstva. To je stanje u kome muškarci na različite načine muče žene. Neke feministkinje su posle toga otišle korak dalje, pa su tvrdile da su zapravo najnebezbednija mesta za žene njihove sopstvene kuće. I da žene žive u stanju konstantnog policijskog časa, neke su išle do toga da tvrde da je u pitanju vojna uprava.

Kada govorimo o muškom nasilju prema ženama, mi onda govorimo o najmasovnijem kršenju ljudskih prava u istoriji čovečanstva, budući da svakih osamnaest sekundi jedan muškarac tuče jednu ženu, svake tri minute jedan muškarac siluje jednu ženu, i svakog dana 137 muškaraca ubije 137 žena samo zato što su žene.

Šta onda za žene žrtve nasilja znači život u uslovima vanrednog stanja koje je proglasila država i šta ćemo sa onim vanrednim stanjem koje zavode muškarci po kućama? Na koji način država na isto gleda?

O nasilju prema ženama u porodičnom kontekstu...

Ja se skoro dvadeset godina bavim ovom temom i često se pitam zašto i koliko je duboka ta mržnja koja se na različite načine, u svim vremenima, kroz čitavu istoriju ispoljava prema ženama. **Mi često pričamo o nasilju prema ženama kao kontinuumu.** Naša drugarica, profesorka i feministička aktivistkinja Liz Keli, govori o tom kontinuumu nasilja. Ja nasilje vidim kao višedimenzionalno. Nasilje ima različite krake u različitim dimenzijama: mestima i prostorima u kojima se nasilje dešava, različitih oblika i vrsta nasilja i različitih muškaraca kao učinilaca nasilja.

Ja ću se fokusirati samo na taj „domaći“, kućni prostor, jer je to moja oblast rada, više nego na sve drugo nasilje kome su žene izložene. Postoje dramatične forme nasilja prema ženama koje nas užasavaju. Nasilje je u sprezi sa različitim ekonomskim faktorima i organizovanim kriminalom. **Na kraju kontinuumu porodičnog nasilja je femicid, odnosno ubistvo žene.** To je ono što su pominjale mnoge organizacije koje se bave pravima i zaštitom migranata – ne napadaju i ne ubijaju migranti „naše žene“ – one su ubijane u svojim kućama.

Svake godine u Srbiji muškarci ubiju u proseku trideset žena, i ima oko 12 pokušaja ubistva, i ne zna se koliko samoubistava i pokušaja samoubistava kao posledice teškog nasilja koje žene trpe od muškaraca koje poznaju. Nasilje u kojem one žive najviše liči na vanredno stanje, odnosno policijski čas svakoga dana. Izolacija i kontrola su ključni mehanizmi nasilja.

O žrtvama i počiniocima...

Nije žrtva samo ona koja dobija šamar, koja je tučena. To je najvidljivija i nama najbliža manifestacija nasilja. Međutim, **ono što je mehanizam kojim se postaje žrtva, pre nego što žrtva postane svesna da je žrtva, to su kontrola i izolacija i podiranje njenog doživljaja sebe kao ličnosti, samovrednovanja i samopoštovanja,** to je nametanje nasilnikove realnosti, tako da ona više ne može da zna da li je to što ona radi ispravno ili pogrešno, da li je u pravu ili nije, pošto su kontrolom i izolacijom presečeni izvori informacija sa drugim ljudima, koje je ona ranije znala i koji bi njoj bili podrška i provera realnosti. Ona više nema informacije, nema podršku i nema „test“ realnosti, ne može da proveriti da li je istina ili nije ono što joj se govori svaki dan. Kada nekoj osobi toliko puta ponovite negativne stvari o njoj, ona će početi da sumnja u to što misli o sebi, što je znala o sebi, i počće da veruje u ono što o njoj govore. Moje prijateljice terapeutkinje kažu da je to kao da se ogledate u iskrivljenom ogledalu. Kada svakog

dana vidite svoj „iskrivljeni“ lik, vi posle nekog vremena više ne znate kako izgledate, da li je to vaš lik, ili je vaše lik sećanje na ono kako ste nekada izgledali. Najčešće, ono što pričaju žene kada dođu da razgovaraju, kada konačno shvate da se radi o nasilju, one često kažu „samo da znate kakva sam ja nekada bila“. I to je tačno. One se sećaju da su bile drugačije, da su sada u psihološkom smislu one izmenjene.

O svemu onome što se dešavalo tokom vanrednog stanja...

Ovo vanredno stanje je nešto što bi svaki nasilnik prirodno pozeleo, zato što je to ono što bi on najviše voleo, da zabrani ili da kontroliše i fizičku i emotivnu i informativnu i svaku drugu vrstu podrške, svaku komunikaciju. Naročito nasilnici kontrolori i manipulatori su dobili „ohrabrenje“, tako da oni unutar četiri zida mogu da rade šta hoće.

Ovde je važno istaći dve situacije:

1. Žene koje imaju ispod 65 godina, koje su mogle da izlaze, da odu do prodavnice, da odu do apoteke, da naprave bilo kakvu komunikaciju.
2. Žene koje imaju više od 65 godina, koje uopšte nisu mogle da se kreću (ni u slobodno vreme), a koje su mogle prethodno biti žrtve.

Kada budem govorila o institucionalnom odgovoru reći ću da je tu takođe bilo razlike u načinu na koji je policija postupala prema počiniocima koji su 65+ i oni koji su ispod. Dobijali smo informacije da je proizvoljno tumačila hitne mere iz Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Dakle, zatvaranje jeste pomoglo nasilnicima, jer ona ne može da izađe ili je ograničeno kretanje i kontakti, a on može da nastavi da maltretira koliko god hoće.

O odgovorima ženskim organizacija...

Da li smo mi mogli znati kada ovde dođe vanredna situacija ili vanredno stanje, plus policijski čas, da će da bude problematično za žene koje su žrtve nasilja – mogle smo da znamo. Ali to smo znale i pre nego što je ono uspostavljeno, jer se o tome već pisalo.

Bilo je tekstova o tome da je **u Kini registrovano tri puna više prijave za nasilje u odnosu na period pre zatvaranja.**

U SAD, već prve nedelje su telefoni ženskih organizacija dobili dva puta više poziva nego što redovno dobijaju.

Vrlo brzo su pisale ženske organizacije iz Francuske, Italije i Španije da imaju 30% više poziva, a svuda su zvanične institucije govorile da nema povećanja ili da imaju smanjenje poziva.

Mi smo znale da je ta razlika – da žene zovu ženske organizacije a ne državne ustanove, zapravo razlika koja je nastala uspostavljanjem ove situacije. Kada imate vanredno stanje i zabrane kretanja i mobilisanu policiju na drugim poslovima, čak i kada nemate poverenje u njih, imate svest da oni sada fizički neće biti dostupni, jer se bave nečim drugim, imate vojsku na ulicama, itd, morate da donosite odluku da „birate“ kada ćete da zovete policiju, da zovete onda kada je opasnije, onda kada možete, jer postoji mogućnost da ne dođu ili postoji mogućnost da dođu pa da procene da to nije „opasno“, pa da ne bude mera, što je za žene opasnije. **Kada je institucija pozvana, pa ne reaguje, to žene stavlja u veći rizik.** Svaka od njih je kalkulisala u kom trenutku će pozvati policiju.

O odgovorima institucija sistema...

Čim je počela priča o epidemiji, a pre nego što je uvedeno vanredno stanje, izdale smo jedno saopštenje u kome molimo ministarstva i vladu da vode računa o ženama i deci žrtvama nasilja, da ovo situacija za njih povećava rizik. Kada govorimo o ženama žrtvama nasilja, moramo da računamo i na ukrštanje svih njihovih drugih identiteta i uloga – žene koje se nalaze u institucijama u kojima se vodi briga o drugima, koje će imati radne obaveze, biće zatvorene npr. u domove za stare, to su medicinske sestre i lekarke itd, uključujući i žene koje su samohrane majke i kojih ima znatno više nego očeva, koje će imati problem sa brigom o maloletnoj deci (zakon strogo zabranjuje ostavljane maloletne dece predškolskog uzrasta same u kući), a imate žene koje žive bez ikakve podrške srodničke i koje će morati da biraju. Zatim imate samohrane majke koje rade u neformalnoj ekonomiji, koje će ostati bez posla, a imaju decu o kojoj moraju da brinu. **Mi smo upozorile nadležne da će žene biti više pogođene ovom situacijom, ne samo zdravstveno, nego ekonomski i socijalno – kućni rad je na ženama, one moraju da odgovore na potrebe članova porodice, a sa druge strane mora da bude na poslu, da asistiraju deci oko škole** itd.

Ako se dobro sećam, odmah su izašla saopštenja Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost i policije, rečeno je da će policija da postupa u svakoj prijavi nasilja, da neće biti promena. To je bilo dobro, ohrabrujuće, ali je druga stvar da li mi imamo poverenja ili ne. Svakako, to je bila poruka ne samo građanima, nego i policijskim službenicima. Ministarstvo pravde je sazvalo predsednike sudova i javne tužioce i dalo preporuke za postupanje u vreme vanrednog stanja (kako da se organizuje rad i šta su prioriteti delovanja). Sudovi i tužilaštva su odmah izdali uputstva i mi smo videle da je nasilje u porodici ostalo među onim krivičnim delima prema kojima će se postupati, da u parnici mere zaštite takođe ostaju postupci koji će se voditi tokom vanrednog stanja. Ministarstvo pravde je vrlo brzo stavilo sve brojeve ženskih organizacija i izmenjeno radno vreme, kao način na koji se informišu građani. Ministarstvo unutrašnjih poslova je takođe imalo te informacije, sa ne baš sasvim tačnim podacima. Šta se u međuvremenu dešavalo?

O svemu onome što su radile organizacije koje pružaju podršku ženama sa iskustvom nasilja...

Ženske organizacije su, prve nedelje ili dve, dobijale manje poziva. Onda je krenulo, ne samo pozivi za nasilje, nego za sve ono što „ukršta“ različite potrebe žena. One nemaju samo pitanje nasilja, nego i pitanja u vezi sa decom i egzistencijom. Žene su uglavnom zvale da pitaju mnoge druge stvari, jer nisu mogle da dobiju odgovore od institucija, ili su odgovori bili nesaglasni. Tu su se centri za socijalni rad jako slabo pokazali, ne samo zato što na čelu tog resora stoji jedan ekstremno bahat i nesposoban ministar, nego i zato što je to ozbiljno urušen sistem, sa ozbiljno poljuljanim resursima, ljudskim i tehničkim. Pitanje je koliko službeni telefoni koje oni imaju omogućavaju ove aplikacije za onlajn komunikaciju. Oni su imali dežurstva za neodložne intervencije, a bilo je mnogo drugih potreba građana. Materijalna pomoć nije bila prioritet u vreme kada vam žene koje ranije nisu tražile novčanu socijalnu pomoć, ostaju na ulici bez ičega.

Najveći stres koje su imale naše koleginice koje rade na telefonu jeste kada vas zove žena i kaže da je sa troje dece ostala na ulici, jer ne može da plati stanarinu, ostaje bez posla, ne može da izvrši naplatu izdržavanja (alimentacija je ogroman problem). Dobar deo vremena naše koleginice su trošile da zovu druge institucije i organizacije da skupljaju informacije šta ko daje od materijalne i nematerijalne pomoći, jer je strašno da ostavljate ženu bez ikakve informacije, jer je ona nije dobila na onom mestu na kome je trebala da je dobije, u službama socijalne zaštite.

Kasnije su stigli i pozivi u vezi sa nasiljem. To je uglavnom bilo psihičko nasilje, pretnje, pritisci, zastrašivanje. Bilo je dosta pretnji ekonomskim nasiljem, zapravo „divna prilika“ za nasilnike da zastrašuju ekonomskim nasiljem. Mnogo žena koje su razvedene ili su u procesu razvoda je zvalo jer nisu imale informaciju šta sada. Nemaju presudu, da li da daju ili ne decu na viđanje sa očevima.

Naše koleginice su skupile sva ta pitanja, pa smo uputile apel Ministarstvu pravde i Ministarstvu socijalne politike i izdaju uputstva za postupanje, da bi informacije bile usaglašene. Treba imati u vidu

da se žene plaše kažnjavanja od strane institucija, a i istovremeno žene koje imaju maloletnu decu jako se plaše maltretiranja preko dece. Jer, kada u jednom trenutku shvatite da ste u nasilju i rešite da odete, a istovremeno imate maloletnu decu, to je polje preko koga nasilnik može da vas maltretira dok ona ne postanu punoletna. Centri za socijalni rad uopšte ne razumeju vezu između te dve stvari – između nasilje i zloupotreba dece protiv žrtve, koja je uradila sve ono što su joj govorili, dakle napustila nasilnika, razvela se, a onda ostaje zarobljena njegovom manipulacijom preko dece. Teraju ih da imaju dobre odnose sa ocem koji sve vreme zloupotrebljava decu da bi maltretirao majku. Te žene teško donose odluke, jer su u velikom strahu od posledica, da će im oduzeti decu. Njima se inače pretilo da će im se deca oduzeti, a taj strah nije neosnovan. Dakle, jedno pitanje je bilo viđanje dece.

Ministarstvo nadležno za socijalnu politiku je izdalo uputstvo u kome se kaže ko sve može da dobije dozvolu za kretanje u vreme policijskog časa, među kojima su bili i svi koji imaju pravosnažnu presudu – mogu da traže dozvolu od opštine, koja to šalje MUP-u, pa MUP obaveštava Ministarstvo za socijalnu zaštitu, pa se vrati centru za socijalni rad, odnosno opštini. To ne odgovara na mnoga druga pitanja (kada nema pravosnažne presude).

Bilo je jako puno neusaglašenih informacija. Svakog dana su davali informacije koje svako tumači onako kako misli da treba, a da osoba kojoj je potrebna informacija ne može da ih uklopi u odgovor koji usmerava ponašanje. Zato se povećavao broj poziva kod nas.

Bilo je nekih jako ozbiljnih situacija nasilja i kompleksnih, vezane za neke udružene stvari, tipa da je žena strankinja i da nema regulisano boravište, osim preko preko dece itd. Bio je problema za žene koje imaju 65+ i kada učinioci nasilja takođe imaju 65+, onda je policija govorila da ne mogu da se izreknu hitne mere udaljenja, jer se zakon ne primenjuje u vanrednom stanju, što nije istina, nego oni nisu znali šta da rade sa onima kojima bi dobili meru udaljenja, a koji ima zabranu da izlazi iz kuće, gde da ga udalje. Bilo je problema i to što sigurne kuće nisu htele da primaju žene pre testa.

Ono što je meni bilo najšokantnije, kada su me prvi put pozvali da napišem tekst o povezanosti pandemije i nasilje prema ženama, ono što smo mogle da pročitamo da se dešavalo i u drugim zemljama, bio je policijski čas i vanredno stanje ne znači da ne bežite, ako vam je život ugrožen nasiljem. Naravno da ćete da pobegnute i pozvaćete policiju, jer je to zdravorazumski ispravno ponašanje. **Neke žene su postupale zdravorazumski, nisu čitale mene, odu u policiju i kažu da nasilnik pretilo da je ubije, a policija je sprovela kod prekršajnog sudije, a ovaj kazni da plati 50.000 dinara zato što je kršila zabranu kretanja.** U policijskom sastavu imate raznih policajaca, neki od njih (možda jedna trećina tuče svoje ukućane ili „oštro vaspitava“). Znamo da mesečno između 10 i 15 policijskih službenika dobije hitne mere zbog nasilja u porodici. Formacije sile uvek imaju više nasilja od drugih. Moguće je da ni oni, kao i centri za socijalni rad, ponekad ne mogu da dovedu u logičnu vezu dva pravila. Ja sam naivna, pa verujem da profesionalci znaju šta rade, posebno kada je reč o sudijama, verujem da sudije znaju šta rade (suđenje je najsloženija logička operacija).

Kako je bilo kada su nasilje prijavljivale Romkinje? Osvit iz Niša pruža podršku ženama na romskom jeziku. Naše kolegice iz Osvita i SOS telefona iz Vranja su sastavile dopis, apel upućen Vladi, tražeći da se ne kažnjavaju žene koje prekrše zabranu kretanja i da se obezbedi ulazak ženama u „sigurne kuće“, da se obezbede testovi i mogućnost izolacije. Jasno je da moraju da se zaštitite žene koje su već u „sigurnim kućama“, ali morate da se reši i pitanje priliva novih žena, kada udaljavanje učinioca nije bezbedno, ili on ima zabranu kretanja. Mora da se obezbedi mesto gde žena može da dođe. **Bilo je tog nesnalazjenja i nebrige. Profesije su nam dovedene do toga da sada svi imamo sumnju u profesionalnost. Da li sudija koji sudi ume da misli, ili je završio fakultet gde god, a izabran je jer ga je neko tu postavio?**

Dakle, informacije koje smo dobile iz policije i tužilaštva pokazuju da se smanjio broj prijava nasilja u porodici u odnosu na prethodni mesec i isti mesec prethodne godine za 10% a broj hitnih mera se smanjio za 5%.

Pitanja i komentari...

Nikola: Kakve su uobičajene statistike?

Tanja: Uobičajene, u februaru je najmanji broj prijava, ali taj mesec ima manji broj dana, pa je zbog teba, a u avgustu je najviše prijava, da li zbog toga što su svi na odmoru? Ima meseci kada je veća prijava događaja nasilja. Međutim, ne bi se moglo reći da se dramatično smanjio broj prijava u odnosu na prethodne meseca, ali šta je stradalo? „Stradalo“ je ono što nam je inače loše – druge mere. Iza hitnih mera dolaze sastanci grupe za koordinaciju i planiranje drugih (dugoročnih mera), uključujući i individualne planove zaštite i podrške žrtvama, a smanjio se broj sastanaka. Neka tužilaštva su odlučila da nemaju sastanke, a mora da bude najmanje dva sastanka mesečno. U martu, jedan sastanak je morao biti održan pre uvođenja vandernog stanja. Šest tužilaštva nije organizovalo nijedan, a pet su imala jedan sastanak. U aprilu se to povećalo na 12 tužilaštava koja nisu organizovala nijedan sastanak (42% manje održanih sastanaka).

Šta je problem? Sastaju se zamenik javnog tužioca zadužen za nasilje u porodici, nadležni policijski službenik i stručnjak iz centra za socijalni rad zadužen za koordinaciju, ali mi izgleda nemamo sistem u kome te tri osobe mogu da se „vide“ online i da obave posao.

Šta je za nas bilo fascinantno? Online suđenja. Advokati su odmah reagovali da to ne može zbog prava okrivljenih. Mi ne možemo da obezbedimo da se dobije status osetljivog svedoka, da se žrtva/oštećena ne sretne u sudnici sa učinocem, ni kada se radi o deci – nema tehničkih mogućnosti. Neke su sudnice toliko male da vama nasilnik i odbrana „duvaju u vrat“, a ta energija napetosti se prenosi i na žrtve. Dovedete dete koje daje iskaz, a tu sedi nasilnik i advokat koji može da maltretira. Mi navodno ne možemo da obezbedimo da dete sedi u drugoj prostoriji (čujem da obnovljena Palata pravde nema „skrin sobu“), a kada je trebalo da se održe online suđenja, odmah smo to mogli.

Znale smo da naše institucije nisu u dobrom stanju i bez vanrednog stanja, samo što je sve sada postalo vidljivije i dramatičnije, jer je reč i o bezbednosnom pitanju i o strahu za zdravlje. Svi smo bili uplašeni, jer ne znamo šta se dešava. Vidimo šta se dešava drugde, a oni nam ovde govore oprečne informacije.

Ova situacija usložnjava svakodnevni život žene, kada je policijski čas, a mikroregulacija njenog života zavisi od pravila koje postavlja nasilnik, slabosti institucija su postale vidljivije. Kada je uvedeno vanredno stanje neki predsednici sudova su insistirali da zaposleni dolaze na posao, još najmanje nedelju dana. **Naše koleginice koje su išle na ročišta su svedočile da niko u sudu nije imao ni maske ni rukavice, niti dezinfekcije. Sistem je bio neopremljen, zaposleni nisu dobili potrebnu opremu.**

Takođe, bilo je puno potrebe za humanitarnim radom. Autonomni ženski centar nije radio humanitarnu pomoć nakon 2000. godine. Kada sam došla u Centar, na konsultacijama za žene gotovo da nisam razgovarala o aktuelnom nasilju, sve su bila egzistencijalna pitanja (nije bilo prijava prebivališta i ličnih karata, a zbog toga ni socijalne pomoći, zdravstvenog osiguranja za decu...). **Sada se ponovo pojavila potreba za urgentnom humanitarnom pomoći, i srećna je okolnost da je bilo „urgentnih grantova“.** **Mogle smo da obezbedimo pomoć za najugroženije žene i decu, da pakujemo pakete tako da ih pitamo šta im treba.** Na primer, Evropska delegacija je odobrila da se 100.000 eura podeli u vidu paketa za 14.000 siromašnih porodica, uključujući i žene žrtve nasilja, ali je to deljeno preko Crvenog krsta, koji ne sme da ima podatke ko su žene žrtve nasilja (o tome niko nije mislio).

Ivana: Jednoj ženi koja ima troje dece, a čiji je muž u zatvoru zbog pokušaja ubistva, prekinuli su socijalna davanja sada u doba korone, na osnovu alimentacije koju on ne može da dobije, jer je muž u zatvoru, a izvršiteljka neće da da potvrdu da to od njega ne može da se naplati. Država nastavlja da je bije. Izvršiteljka ne želi da nam da potvrdu da ne može da naplati, jer nema od koga da naplati.

Tanja: To je veliki problem. U Beogradu su to isto radili, a sada centri za socijalni rad uvažavaju i ako im se dostavi potvrda o pokrenutom izvršnom ili krivičnom postupku prema onom ko ima presudu o izdržavanju, a ne ispunjava obavezu. Žena nema osnovu da dobije socijalnu pomoć ako ostvaruje izdržavanje, ali ona nema taj novac u džepu, nego samo na papiru.

Povezivanje institucija u Srbiji je zastrašujući problem, jer svako je nadležan samo za svoje, a niko nije nadležan da poveže sve te različite aspekte. Upravo su o tome pričale kolegine u AŽC koje su dežurale na telefonima. Mi smo radno vreme smanjile na pola vremena u regularnim okolnostima, sve telefone smo odmah prebacile na rad od kuće i na mobilne telefone (što je povećalo naše troškove, jer su se svi troškovi poziva prebacivali na nas).

Koleginice su zvale institucije i pokušavale da saznaju ko je za šta nadležan, ko pruža koju vrstu pomoći u izmenjenim okolnostima. AŽC je objavio spisak usluga koje su dostupne besplatno, psihološka, pravna, humanitarna pomoć itd. Sada smo se vratile na rad u prostoru Centra, samo telefoni, samo usluge (sve ostale koje ne rade direktno sa ženama, rade od kuće, da bi prostor bio manje opterećen i bezbedniji). I u ženskim organizacijama ima žena koje su pod rizikom zbog godina ili iz drugih razloga, pokazalo se da nemate dovoljno tehnike koja bi omogućila da veliki broj žena radi od kuće, da ne znamo sve da koristimo neke aplikacije, da nemamo pravilnike za rad u vanrednim okolnostima, nemamo razrađene unutrašnje procedure. Ali, mi u AŽC imamo Vedranu, koju sve znate, koja je sastavila najbolji mogući pravilnik o zdravstvenoj bezbednosti na radnom mestu, koji bi mogao da se koristi i u centrima za socijalni rad. Uskoro ćemo ga dopuniti pravilima organizacije rada u vanrednim okolnostima (ako ne bude koronavirus, biće nešto drugo i treba se spremati za drugačiji način rada). Bezbednost žena koje se javljaju preko aplikacije je takođe važna (našle smo priručnike za to na engleskom jeziku, razmotrićemo ih), jer nasilnik kontrolor kada je tehnički pismen, to je „noćna mora“, jer on sve zna, a ti moraš mnogo da znaš, kako bi sakrila komunikaciju.

Snežana: Ženske grupe su se suočavale sa brojnim izazovima tokom vanrednog stanja. Ako je AŽC imao takve probleme, onda možete da zamislite sa čim su se suočavale grupe po malim mestima, koje rade sa manje resursa i kapaciteta i znanja, i kako smo mogle da odgovorimo na pozive žena. Telefonu smo morale da promenimo broj, jer je taj broj bio vezan za fiksni telefon. Morale smo da uzmemo drugi. Nismo imale znanja i nismo ni razmišljale kako da u vanrednim situacijama postupamo. U vezi sa postupanjem institucija, mi znamo da imamo godišnje 30 žena koje su ubijene od strane partnera. Kada je proglašeno vanredno stanje imale smo slučaj žene koja je trpela dugogodišnje nasilje i sticajem okolnosti je preminula. **Ne treba da zaboravimo koliko je žena umrlo, a koje možemo da smatramo žrtvama femicida, koje nisu direktne žrtve femicida nego su umrle od posledica patnje koje su trpele tokom dugogodišnjeg nasilja. Kada kažemo neku brojku, uvek treba da mislimo na to da je broj mnogo veći. To nije samo trpljenje nasilja od strane partnera, nego i od nereagovanja institucija na prijave o pretnjama.**

Tanja: **Prošle godine smo imali i 12 pokušaja ubistava** i prava je sreća što su te žene preživele. Pa onda one koje su se ubile, one koje su pokušale da se ubiju, pa sve one koje su umrle a da niko nije registrovao da li je to moglo biti kao posledica nasilja. Ja znam da su čak i neki obdukcioni nalazi pokazivali da je žena umrla od nečeg drugog, iako su svi u tom mestu znali da je umrla od posledica prebijanja. Ako se sećate slučaja majke za koju se sumnjalo da su je ubili sinovi, ispostavilo se da je bilo dugogodišnjeg nasilja, ona je umrla, ali navodno uzrok smrti nije nasilje. Mi uvek tražimo dodatne

informacije iz nadležnih institucija, ali npr. u jednom slučaju ne možemo da dobijemo obdukcioni nalaz dve godine.

Nedavno su bila dva ubistva u Leskovcu i u blizini Novog Sada, pričalo se o izmenjenom stanju učinilaca, i tu se vidi koliko imamo nebrige. **Posledice ovog stanja osetićemo tek naknadno. Mnogo duže ćemo osećati posledice streha koji smo akumulirali.**

Snežana: Ako nacionalne institucije postupaju tako, isto je ili gore na lokalnom nivou. U Centru za socijalni rad (u Kruševcu) žene su radile kao aktivistkinje od kuće. Centar je bio zatvoren što mislim da je nedopustivo, mora da je bilo organizovano dežurstvo. Osnovno javno tužilaštvo je reagovalo. Ono što je nedostajalo i pre korone, a posebno sada je da grupa za koordinaciju ne daje nikakve informacije. Sve informacije do kojih dolaze ženske grupe mi dobijemo na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Oni imaju dužnost i obavezu da o svom radu izveštavaju javnost bez obzira da li mi tražimo ili ne, nezavisno od nas. To je moje mišljenje, a to se ne dešava.

Tanja: Mi podatke iz MUP-a čekamo dva meseca, iako je rok po Zakonu dve nedelje. Najlogičnije je da javne institucije objavljuju podatke i izlaze sa saopštenjima koja su usmeravajuća. **Institucije treba da budu odgovorne i da informišu građane. Kod nas se elementarne informacije čuvaju kao da su državna tajna.** Ja radim sve vreme sa institucijama. Ovo čime se bavimo su teški poslovi i svako od nas može da napravi grešku. Ali je zbog toga važna dobra procena, utvrđivanje rizika, uzimanje u obzir svih faktora, da se smanji mogućnost greške. Naš sistem nema naznake da uči iz greške. Femicid je dramatičan pokazatelj toga. Već godinama pozivamo da se napravi ekspertska radna grupa, da sednu stručnjaci da analiziraju postupanje, da bismo mogli da otkrijemo da li postoje specifičnosti, jer nisu svi femicidi isti (jedno je femicid u partnerskom odnosu mladih, a drugo je u odnosu sina koji ubije majku itd). Šta je to što ne vidimo, što institucije ne vide, a što se ponavlja? Mora da ima nešto što može da se prepozna kao pretnja. Država je prihvatila predlog da se uvede nacionalni dan sećanja na žrtve nasilja, ali nije prihvatila poziv za formiranje radne grupe, kako bi se olakšalo da profesionalci na dnevnom nivou prave procene rizika i smanjilo pravljenje grešaka.

Pitam se da li će centri za socijalni rad jednom da se pobune, da odbiju da rade zato što je sistem takav da ne može da se funkcioniše. Kada bi oni izašli na ulicu, ja bih ih podržala. Umesto toga Sindikat i Komora me redovno napadaju kada pišem o propustima. Jedna koleginica mi je rekla da takvo pisanje urušava struku. Ja duboko verujem da struka ne sme da urušava standarde svoga rada, da kada odustanemo od standarda (iz bilo kog razloga) to urušava struku. Mnogo je primera za to, ali tako ćemo otići u nove teme, izvan vremena koje je predviđeno za ovu.

(Obradila Tanja Ignjatović, transkript uradio Miloš Urošević)

Evolucija koronavirusa

Dr Biljana Stojković, profesorka na Biološkom fakultetu u Beogradu i građanska aktivistkinja

Moderirala: Nastasja Radović

Biljana Stojković je na početku svog izlaganja o izgledu, morfologiji i ponašanju korona virusa **SARS-CoV-2** (izazivača bolesti **COVID-19**), pokazala grafički presek sadržaja ovog virusa i naglasila da je virus bezćelijski organizam koji „ima nečeg živog“, mada nema sve elemente žive ćelije. Objasnila je **način razmnožavanja virusa** u živoj ćeliji kao i specifičnost virusa SARS-CoV-2 koja ga čini izuzetno lako rasprostanjivim (mogućnost „sećenja“ virusa na dva dela prilikom pokušaja ulaska u ćeliju), kao i ulogu

„spajk“ proteina virusa (šiljastih delova virusa): „ Protein „spajk“ je važan jer on prepoznaje receptore na ćeliji domaćina“.

Odnos virusa i naših ćelija, Stojković je ovako objasnila: „Ono što ovaj virus treba da prepozna na membranama naših ćelija je **AC-2** receptor koji je važan enzim. Ono što je specifično za ovaj virus jeste da kada se on veže za receptor AC-2, pocepa se na dve jedinice i to njega čini efikasnim za upadanje u ćeliju.“

Stojković je napomenula da postoji sedam koronavirusa koji napadaju ljude, ali da su samo tri od njih opasna. Uz ovaj najnoviji koji izaziva COVID-19, tu su i **SARS-CoV-1** iz 2002.godine i **MERS-CoV** iz 2009. godine. Oni su, rekla je, letalniji od SARS-CoV-2 virusa, ali se slabije prenose. Izuzetnu infektivnost novog virusa, objasnila je novinom u njegovom genomu u odnosu na dva ranije otkrivena: „Pojavio se neki dodatak u njegovom genomu, to je mesto seckanja i zbog toga on mnogo lakše ulazi u naše ćelije. Ovo „**seckanje**“ vrše neki enzimi koje ima ljudsko telo, a virus je to dobro iskoristio. To pojačava fuziju i čini ga strašno efikasnim. **Furin** je enzim koji nama treba, važan je, virus je to razumeo i počeo je da ga koristi.“

Ipak, rekla je Stojković, još je karakterističnija promena koja se dogodila na „**spajk**“ proteinu: „Tu su se desile takve mutacije da na tom mestu postoji šest drugačijih aminokiselina koje ne postoje ni kod SARS-CoV-1 ni kod MERS-a, ali postoje kod korona virusa koji se mogu naći kod pangolina, ljuskavca. **Mutacije su promenile aminokiselinski sastav spajka** tako da on bolje naleže, prepoznaje. To bolje prepoznavanje ima SARS broj jedan, ali ne i efikasnije ulaženje unutra jer nema mesta sečenja.“ Za nju je ova pojava ujedno i dokaz da se ne radi o veštački stvorenom virusu: „To je prvi dokaz da **nema veštačkog konstruisanja**, jer onda bi bilo bolje, a ne lošije. **Virus nije veštački**. Evolucionarna biologija može da prati poreklo ovog virusa, njegov nastanak i virusni potencijal da radi to što radi.“

U vezi sa zaključcima „teoretičara zavera“ da je virus koji hara planetom „začet“ u nekoj laboratoriji, možda i kao vrsta biološkog oružja, profesor **Oliver Stojković** sa Medicinskog fakulteta je dodao da bi se videli „molekulski ožiljci“ da je čovek intervenisao na virusu. Biljana Stojković je onda naglasila da se modifikacije na virusima inače rade, ali se uzima neki od već poznatih virusa i na njemu unose promene: „ **Genetička modifikacija ne može da se sakrije, ona je vidljiva**“.

Stojković je objasnila i zašto je ovaj virus **pandemijski** za razliku od virusa SARS-CoV-1 i MERSA. Rekla je da za razliku od njih – koji napadaju samo donje disajne puteve, SARS-CoV-2 napada i gornje, pa se lako prenosi kašljanjem i kihanjem.

„Mi se do sada nismo suočili sa ovim virusom, pa smo naivni domaćini. Nemamo pojma šta nas je snašlo. Ljudski imunski sistem pokušava na sve načine da napada te ćelije. Imunski sistem ne može da se fokusira, jer ne zna šta mu se dešava. Podiže se temperatura. **Citokinska oluja** je opasni imunski odgovor. Krvni sudovi se otvaraju. Pluća se pune tečnošću. Onda se pravi veliki kaos. To podrazumeva upalu pluća. Virus može doći do ćelija u crevima i jetri. Ulazi u krvotok i svuda se rasejava. To je razlog zašto je pandemijski. Osoba koja dobije SARS-CoV-1 i MERS ima veću šansu da će umreti, ali je ovaj pandemijski.“

Razgovaralo se i o pojavi **prelaska virusa sa životinja na čoveka (zoonoza)** i Stojković je rekla da je to česta pojava kod korona virusa jer su to virusi koji mnogo mutiraju i neka od tih mutacija omogućava zoonozu, ali tome pogoduju i **rekombinacije RNK** (ribonukleinska kiselina) genoma virusa. Napomenula je kao značajnu i prognozu virusologa i biologa da će posle pojave prvog SARS-a (2002-2004. godine), sigurno doći do njegove zoonoze ali je to, rekla je ona, **Svetska zdravstvena organizacija** zanemarila. „Kada se porede korona virusi vidi se da nisu puno slični. SARS-CoV-2 nije od SARS-a CoV-1,

nego je od šišmiša. To je nova zoonoza koja se desila. Imali smo novu zoonozu sa šišmiša, moguće, u pangolin. Moguće je da se sva kombinatorika desila između ljljka i ljuskavca, možda na pijaci u Vuhanu, ali je to odbačeno.“

Ona je naglasila da se radi o virusu koji je **izuzetno sposoban da mutira** a da mutacije ne smanjuju njegovu virulentnost i infektivnost, i da je njegov prelazak sa jedne životinje na drugu mogao da se dešava i decenijama pre nego što je došlo do prelaska na čoveka: „ On se polako adaptirao, sticao sve i svašta u tim kombinacijama. Smatra se da se sadašnji virus pojavio krajem novembra u Kini. Cirkulacija tog virusa se dešavala godinama, ali nije bilo pandemijskih razmera. Kada se završila epidemija SARS-CoV-1 virusa vršene su serotološke analize, i zastrašujuće je kada se vidi sa kojih sve životinja korona virusi „upadaju“ u ljude.“

U publici je bilo pitanja i u vezi sa **testiranjem** na prisustvo virusa, pa smo tako saznali da je SZO još krajem januara 2020. godine poslala u Srbiju 1000 testova, ali da je sredinom februara bilo samo 14 testiranja...

Na pitanje o **odgovornosti Kine** za pojavu epidemije i njeno „sumnjivo“ ponašanje u vezi sa obelodanjivanjem pojave nove bolesti i brojem zaraženih i preminulih kao i o ulozi i sudbini kineskog lekara-„zviždača“, Oliver Stojković je rekao:“ Prošle godine je američka ambasada u Pekingu išla u posetu toj laboratoriji, koja je laboratorija četvrtog nivoa. To su one laboratorije u kojima se ulazi u skafanderima. Američki ambasador je govorio o problematičnim praksama, jer taj četvrti nivo nije bio na tom nivou na kome je on očekivao. On smatra da je neko izneo neku kesu za đubre i da je virus tako pobegao. Ona žena koja je otkrila virus rekla je da to nije tačno. Ja sam proveravao informacije o Kini u inostranim medijima.

Negde 15. decembra pojavili su se prvi slučajevi. Bile su to neobične upale pluća u Vuhanu. Jedan lekar oftalmolog je pomenuo da su izgleda svi sa istog mesta, znači počela je neka epidemija. Njega zaista privode krajem meseca i posle mesec dana ga puštaju. Oni tvrde da ne može on da govori o tome. Kineski centar za kontrolu bolesti je priznao da postoji virus, ubrzo su identifikovali genom virusa. Veoma brzo su uradili ono što su mogli.“

Tokom razgovora je primećeno i to da se u Srbiji ne samo kasnilo sa testiranjem već i da tvrdnje koje dolaze iz Kriznog štaba da snaga virusa (virulentnost) opada ne mogu biti tačne.

Biljaninu prezentaciju šaljem kao prilog uz ovaj izveštaj.

(Priredila: Nastasja Radović; transkript: Miloš Urošević)

Korona virus i samoupravni socijalizam: klasno-socijalni aspekt

(veza utopijskog i kritičkog mišljenja-pojam solidarnosti, značaj interdisciplinarnosti naučnog istraživanja u izgradnji vrednosti)

Đokica Jovanović, profesor sociologije na Filozofskom fakultetu BU, u penziji

Moderirala:Nastasja Radović

Razgovor je počeo podsećanjem na tekst **Marginalije na ivici samrtnog proleća** koji je Đokica Jovanović napisao 2010. godine, u vreme epidemije koronavirusa MERS-CoV.

U tom tekstu, rekao je autor, važno je **utopijsko mišljenje** kao jedino moguće mišljenje o budućnosti koje podrazumeva **pojam nade**: „ Ja se pozivam na Ernsta Bloha i na njegov „princip nade“. Tamo gde nema prakse ni zamisli solidarnosti u tradicionalno-klasičnom značenju, u smislu seoske komune, zadruge, tamo gde nema prakse ni zamisli solidarnosti, dakle utopijskog, nećemo se zabrinuti za svog komšiju, nećemo čak ni znati kako mu je, neće se on ni žaliti, neće ni doći da pita za pomoć. Ja ovu epohu smatram takvim vremenom. Neki to nazivaju **tranzicijom**. Ako hoćete možemo da analiziramo na jugoslovenskom primeru, da ne idemo dalje, kako je to i kada krenulo.“

Jovanović je napravio genezu „**nestajanja solidarnosti**“ u novijoj istoriji socijalističke Jugoslavije i Srbije, tvrdeći da je nakon sukoba **Josipa Broza Tita** i **Koče Popovića** koji je podržavao partijske reformiste, došlo do neke vrste restaljinizacije „ispod žita“, bujanja republičkih nacionalizama i nestanka osnovnih klasno-socijalnih vrednosti kao što je **solidarnost**. Pomenuo je svoj tekst iz tog perioda **Boljševici i nacionalisti na okupu** zbog kojeg je bio kritikovan posebno od strane „srpskih levičara“.

Jovanović je kao posledicu toga naveo i raspad Jugoslavije za koji je dugo, rekao je, mislio da je u njemu figurirao „nacionalizam kao noseća ideologija“, ali je shvatio da je nacionalizam bio samo sredstvo partijskih vrhuški. „Nacionalizam je bio sredstvo u rukama republičkih oligarhija, novih bogataša, koji su se rađali iz okvira ortodoksnih vrhova partije i ovih drugih. **Mi smo godinama ciljali u nacionalizam, a kreatori raspada su u senci činili ono što su hteli**. Mobilisali su književnike, pesnike, umetnike da stvaraju nacionalistički milje i kulturu, vršili političku zloupotrebu, ja sam to nazvao **pseudoretradicionalizacijom**. Ona nije moguća kao proces, jer se nikada ne može vratiti ono što je bilo. Tada kreću razne bolesti...“

Jovanović je kao važnu činjenicu pomenuo da je u socijalističkom periodu, na studijama sociologije bio i predmet **Sociologija medicine** čiji je poslednji profesor na Filozofskom fakultetu BU, bio **Karel Turza**. „Tamo se izučavaju društveni uslovi koji dovode do bolesti, ali i predlaganje institucionalnog plana za sprečavanje bolesti. Sociolog medicine će se baviti društvenim odgovorom i organizacijom odgovora na krizu, na kolektivne strahove i animozitete.“ On je dodao i da su sociolozi medicine predavali i na medicinskim fakultetima gde sada postoji samo predmet Socijalna medicina koji je drugačijeg sadržaja. Rekao je i da nigde više nije moguće naći istraživanja iz oblasti sociologije medicine, a da je u SFRJ u okviru Udruženja sociologa postojala njena zasebna sekcija koja je saradivala sa brojnim fakultetima.

Izlaganje Jovanovića prokomentarisao je **Oliver Stojković** sa Medicinskog fakulteta primedbom da lekari imaju jednu predstavu o svojoj „izuzetnosti“ i da, sem njega, ne postoji niko na njegovom fakultetu ko nije završio medicinu. Jovanović je na to primetio da se tu radi „samo o odsjaju gušenja kritičke nauke“, o tendenciji da bavljenje naukom ima za cilj jedino njenu praktičnu svrhu, njenu primenljivost. To se, po njemu, dešava ne samo sa prirodnim već i sa društvenim naukama, pa se tako fundamentalna, teorijska i kritička sociologija potiskuju i pokušava se da se i ona „sveže sa privredom, da bude marketinški privezak“. Nema, rekao je, više ni industrijske sociologije na tehničkim fakultetima niti sociologije rada: „Sociologija je po svojoj vokaciji kritička nauka, ali ne negiranje ili omalovažavanje. Kritika je traganje za racionalnim i humanim mogućnostima u pojavi koju istražuješ. Ako u toj pojavi koju istražuješ nađeš humane i racionalne mogućnosti, ti ćeš ih onda razvijati. Zato ja ne volim mnogo empirijsku sociologiju. Traganje za mogućnostima je utopijsko.“

Jovanović se založio za **interdisciplinarni pristup** u nauci jer, kako je rekao, i endemske bolesti izazivaju posebnu vrstu ponašanja ljudi, što je važno i za način lečenja. On kritikuje „pseudoutilitarizam“ u naukama i odustajanje od **kritičkog mišljenja** vezuje i za raspad Jugoslavije: „One

se gase i zbog toga jer humanistički intelektualac neće ćutati pred jednim Vučićem, ali će mu ćutati masa koja se bavi samo empirijskim istraživanjem.“

Biljana Stojković sa Biološkog fakulteta BU, složila se sa Jovanovićevom kritikom vulgarne utilitarizacije nauke. Rekla je da je na delu antiintelektualizam koji znanje svodi samo na potrebe tržišta, da „sve mora da bude primenjivo“.

Jovanović je odnos ilustrovao i na primeru ustrojstva zemalja u Istočnom bloku koji je, kako je rekao prvi uočio **Boris Kidrič**: SSSR će graditi svoju industriju-praviti finalne proizvode a zemlje iz Bloka će mu samo nabavljati sirovine. „To sada imamo u nauci. Svetski centri u nauci će se baviti fundamentalnom naukom, a nama na periferiji će davati da se bavimo primenom, aplikativnom naukom. To je jedan od uzroka raspada našeg društva. Temelji društvenosti su razoreni. Ja sam od samog početka bio protiv „Bolonje“ i deklaracije koju su potpisali ministri inostranih poslova. Globalna koncepcija je da mi pripadamo periferiji, a oni su metropola, gde se sve dešava“ rekao je Jovanović.

Vrednosti internacionalizma, nastavio je on, oborile su „tranzicione snage“ koje same, kao nacionalne političko-kriminalne oligarhije grade svoje „bratstvo i jedinstvo“, tako da je, po njemu, danas teško uspostaviti humanističke vrednosti: „ Ne, to je teško. Sa time se pokušalo **jugoslovenskim samoupravljanjem** i to je završilo tako kako je završilo.“

Jovanović smatra da je zagovaranje **slobodnog tržišta** jedno dogmatsko stanovište jer, po njemu, slobodno tržište nije moguće: „ Svako tržište je dirigovano iz raznih centara moći. Ako mi hoćemo ideju internacionalizacije ljudi, to bi znaćilo slobodno tržište, ali bi to derogiralo vrhove političke moći.“ On smatra da sadašnjoj dominantnoj dogmi više odgovara naziv **neokonzervativizam** nego neoliberalizam: „ Liberalizam u sebi nosi pojam slobode. Liberalizam koji ide iz kapitalizma, to ne praktikuje. Liberalizam vas podseća na komunistićku ideju.“

Sledeće o čemu je govorio sociolog Jovanović bile su teme **socijalne sigurnosti** i vladavine zakona: “ Kada vi **kulturom** obavežete zajednicu na pojam socijalne sigurnosti to je konkretna stvar. **Nema zakona ako narod ne veruje u zakone**. Nema te represije koja će ga naterati da poveruje u to. **Mi nemamo Ustav**. Da bismo ga imali mora da bude usvojen na principu zakona. Nije bilo rasprave kada je on usvajan, glasalo se dva dana, noć između dva glasanja glasaćke kutije su bile u policiji, Ustav je u Vojvodini pao, patrijarh je morao da moli narod da izađe da predlog Ustava ne bi pao jer nije izašla većina.“

Jovanović sadašnji Ustav zato smatra nelegitimnim i s tim u vezi, on razlukuje dva pojma: **konsensus** i **konsentus**. „Konsensus je kada mi svojom voljom posle rasprave i uz osećanje etićnosti, donesemo zajednićku odluku. **Konsentus** je pristanak na to da se neka odluka donese. Ono što mi imamo nikada nije konsensus nego konsentus. Jugoslavija je bila veliki problem u nameri da se realizuje jedna ovakva zamisao.“

Tu je, po njemu, važna i veza između istine i određenih vrednosti, što se pokazalo važnim i tokom sadašnje Kovid pandemije:“ **Namerno zaboravljanje istine predstavlja lov na vrednosti. Društvo je leglo i počelo da puzi. Društvo nije dalo odgovor na epidemiju. Da je društvo bilo strukturalizovano, ono bi dalo odgovor, a onda bi lekari koji znaju kako se to radi, radili na suzbijanju epidemije. Ovde su politićari samoznalci uzeli na sebe ulogu lekara. Oni su dali sebi mandat.**“

Pomenuo je i svoju prvu knjigu **Sunovrat društva u zajednicu** u kojoj je rekao da društva više nema već da se živi u „zajednici“: „ Mi se sunovraćamo u srednjovekovne zajednice života. Zajednica se boji svega nepoznatog. Horizont zajednice je prvo brdo.“

Na pitanje da prokomentariše veliku popularnost „demokratskog socijaliste“ **Bernija Sandersa** među mladima u SAD, Jovanović je rekao: „**Došlo je vreme da nam socijalizam dolazi iz SAD** i to jeste istina, a ne iz SSSR-a. Biće socijalizma u jednoj zajednici - o tome govorim, to je artikulirano u američkim mestima. On postaje nova otkrivena vrednost u SAD, možda zato što su SAD uvek bile protiv socijalizma. Mislim, koliko sam ja video, moja pretpostavka je da dolazi polako do jednog laganog vrednosnog kopernikanskog obrta. **Tamo gde nema utopijskog nema mladosti u duhu.**“

O ELITAMA:

„Ja pod elitom smatram najbolje u svojoj vrsti. Onaj ko je najbolji u svojoj vrsti posla. Ovo što se naziva elitom je legitiman pojam u sociologiji, po mom mišljenju radi se o oligarhijama a ne elitama. Oligarhiju interesuje samo vlast. Konvertitstvo je najnormalniji običaj u zadržavanju vlasti. Suština je u tome. Bilo bi interesantno da se napravi istraživanje koliko se polaznika partijske škole „Josip Broz Tito“ pretvorilo u klerikalce. Partijski vrhovi su odjednom postali oligarsi.“

O PREDSTOJEĆIM IZBORIMA:

„To je ponovo pitanje imenovanja. **Neće biti izbora nego glasanja.** Izbori su onda kada ja mogu da biram različite ponude. Oni koji idu da glasaju znaju šta će da bude. Ja sam apstinent. Nijedna opcija nije donela neko naročito dobro društvu. U bilansima je više loše nego dobro, a sve u ime naroda. Ja ne vidim suštinsku opoziciju. Nijedna opoziciona partija ne projektuje promenu poretka, nego hoće da deluju u kapitalizmu i eksploataciji.“

O POLITIČKOM SISTEMU U SRBIJI:

„Mi živimo u jednoideološkom sistemu. Bio sam član Saveza komunista. Danas je to protokapitalistički sistem. Vlasništvo se smatra vrednošću, a naš rad se ne priznaje. To je suština radnika. Imamo višepartijski monoideološki poredak.“

(Priredila Nastasja Radović; transkript: Miloš Urošević)

Obrazovanje podiže imunitet protiv teorija zavere

Iz intervjua sa **Slobodanom Bubnjevićem**, naučnim novinarom i urednikom portala “Nauka kroz priče”, za podkast "Dan posle", 10.04.2020.

Razgovarao: Aleksandar Gubaš

Pandemija koronavirusa je kod nas i u svetu podstakla brojne teorije zavere. Među onima koje se odnose na poreklo virusa, i samo njegovo postojanje, koje su najpopularnije, najluđe, najšašavije...?

SB: Kad bi čovek hteo da izdvoji neku jako, jako suludu teoriju zavere – pored one da je virus nastao veštački, u laboratoriji, te da je onda prodat Kinezima, pa onda, ne znam, 5G mreža... Pre par godina bih naveo tu ideju o tome da 5G mreža može da izazove pandemiju kao primer nečeg potpuno suludog, ali je meni od toga zapravo luđe nešto drugo, što se naslanja na tu priču o tome odakle se virus pojavio, i kako je došlo do bolesti. To je ideja ljudi koji kažu da, kada nas ovako, u vreme policijskog časa, zatvore unutra, da onda vrše zaprašivanje celog sveta tako da mi to ne vidimo, dok mi ne vidimo šta se dešava na ulicama... Na toj liniji su čak i one dosta opasne rasističke teze, o tome da upravo sad dolaze autobusi sa migrantima koje naseljavaju po Srbiji.

Koje su najveće opasnosti od verovanja u teorije zavere? Kada je u pitanju uzimanje neproverenih lekova, ili čak negiranje samog postojanja virusa, tu je prilično jasno zašto je to opasno – ali, koje su tu druge negativne posledice po društvo, na neke duže staze?

SB: Ja bih tu istakao da, kad govorimo o teorijama zavere usled pandemije – one su na neki način folklor ovog svetskog događaja koji živimo. Isto tako su i 5G mreža, i veštački stvoren virus u laboratoriji deo folkloru koji prati ovaj fenomen. Moje lično mišljenje je da im dajemo veći značaj nego što bi trebalo, i da, baš zato što je to folklor ovog svetskog događaja, da će to prosto biti nešto što će otići u fade out.

Zapravo, kada imate mnogo pseudonauke, zabluda, nekih alternativnih istorija i priča, i imate puno onih koji u to veruju, vi tada imate puno njih koji u krajnjoj instanci budu neslobodni ljudi. Imate ljude koji ne misle, nego prosto prihvataju ono što im je ponuđeno, i podložniji su, na neki način, tome da kasnije budu manipulisani. Kroz medije, politiku i ostalo... Tu je evidentna šteta po prosvetljenost društva, pa samim tim i po njegovu demokratičnost.

Kako se desi da neki običan, prosečan građanin uopšte postane pobornik teorija zavere?

Ali, hoću da kažem, nisu oni na tom putu zato što su gluplji od drugih, ili smešniji, ili ne znam kakvi... Vi imate ljude vrlo visoke inteligencije ili IQ-a, koji veruju u jako šašave stvari. Ljudi nižeg obrazovanja, zapravo, nisu skloni da tako olako odbace autoritet neke društvene istine koja je opšteprihvaćena. To nam govori da neke stvari u društvu nisu u redu – da neke funkcije društva nisu odrađene, i to onda dovodi do onoga što imamo sa tim ljudima.

Kako će se cela ova situacija odraziti na antivakcerski pokret i na neke druge skeptične pokrete, kao što su ravnazemljaši – hoće li oni sad začutati, ili će postati još glasniji? Hoće li možda promeniti način delovanja?

SB: Ono što se sada prilično jasno vidi, jeste to da je uloga nauke sada možda malo ozbiljnije shvaćena – ako ne od strane opšte populacije, onda svakako među onima koji donose odluke. Ovo je trenutak u kome nas zapravo samo medicina i nauka mogu spasti. Da nam nije toga – ili da smo, pak, u to malo više investirali u nedavnoj prošlosti, sad bismo svakako imali bolju situaciju... Dakle, to su vrlo važne stvari. Do sad je važno da je snaga društva u nečemu desetom, u nečemu tamo, a odjednom postaje jasno da su zdravstvo – i nauka, i medicina – da su to gotovo presudne stvari, i to je nešto gde će se društvena paradigma malo promeniti. Da li će to istovremeno značiti da će marginalne grupe otići baš sasvim u ilegalu, to jest skloniti se – nisam siguran. Mislim da postoji mogućnost da će baš sa jačanjem nauke ojačati i oni koji je negiraju.

Stiče se utisak da nikad nije bilo više nauke u medijima nego poslednjih nedelja. Koliko će to interesovanje potrajati, i kako se sve ovo zapravo odražava na percepciju nauke u javnosti?

SB: Veliki broj ljudi shvata da je nivo poverenja prema naučnicima visok, zato što tu dobijaju naznake da se čini nešto konkretno, i da to što se čini može nekako da im pomogne. Sa druge strane, videli smo i neke izrazito anti-naučne pojave, imamo i to neko izrazito anti-naučno ponašanje, od strane onih koji su tvrde pobornici Srpske pravoslavne crkve. To se ne odnosi samo na ljude unutar Crkve, na deo te organizacije, već i na jedan deo njihovih pratilaca. Prosto, nešto što je vrlo važno teološko pitanje za njih je negde na izvestan način bilo ugroženo epidemiološkim merama, i njihov gnev se, naravno, dramatično okrenuo protiv nauke.

Da se malo vratimo na našu zemlju, kako će se ova situacija odraziti na našu naučnu zajednicu i odnos države prema njoj? Koliko ona može da olakša, ili možda oteža posao nekome ko se bavi promocijom nauke u Srbiji?

Šta bi mogla biti najefikasnija vakcina protiv teorija zavere, i kako im uopšte kontrirati?

SB: Većini ljudi je nauka bliskija, samo je pitanje koliko je razumeju i poznaju. Kada ljudima neko naučno znanje predstavite kroz priču, kada im objasnite kontekst, i kako se to njih tiče – ljudi će vrlo rado prihvatiti takvu informaciju. Naše, bar, iskustvo je da, kada ljudima date to, i dopustite da oni sami shvate koliko je nešto interesantno, da to ima mnogo bolji put. To na kraju utiče na njih da budu slobodniji u svom odlučivanju i shvatanju sveta, i to, po meni, uopšte nije naivna stvar. Moramo se pomiriti sa time da zablude postoje – kao što, na kraju krajeva, postoje i virusi. To je, prosto, jedna stvar, koja je u našem društvu prisutna, ali zbog nje ne treba očajavati... Veliki broj, ogromna većina ljudi kroz svoje obrazovanje razvije imunitet prema tome.

Pitanja i komentari...

O teorijama o zaverama...

Ne može da postoji pojam teorija zavere, to je sintagma. Moguće su teorije o zaveri. Kada kažu postmoderne teorije, to je nepostojeće. Postmodernisti kažu da je to dekonstrukcija svega. Ako je to dekonstrukcija znanja, dekonstrukcija moderne, sve je moguće, pa se zalažu za citatnost, a tu se radi o plagijatima. Ovde su sistemi zavera kome je čovečanstvo oduvek bilo podvrgnuto. Tu se radi o jednom sistemu manipulacije, ne novca radi. Oni koji proizvode zaveru, oni sebe vide kao grupu ljudi koja je izabrana, koja ima ekskluzivitet, koja je iznad drugih. Najpoznatiji su nacisti, koji su bili povezani sa misticizmom. On je morao da proizvodi neprijatelje kako bi bio nadljudski, odnosno superioran. Neprijatelji su bili Jevreji i Romi. Ko god da je nosilac zavere, on sebe vidi kao nadčoveka. Novac tu igra značajnu ulovu, ali novac nije primarna stvar.

Primarna stvar je sledeća. Šta je nacionalizam? Moja nacija je superiorna. Kažu da je to patriotizam, ali to nije istina. Ti možeš da voliš svoju naciju, živim u toj kulturi. Onda sam ja njen pripadnik i to me ne ograničava da idem u drugu kulturu, jer hoću da komunciram. Opasnost je u manipulacijama i manipulacija je moguća u društvima koja su zapala u anomiju. Slična je anomiji. To je jedno raspadanje, ne samo institucija, ne samo društvenih vrednosti, nego i veza i kulture solidarnosti. To je videti suparnika neprijatelja u svakome pored sebe i od drugog činiti neprijatelja. Takve teorije se proizvode kod znanje nije mera i tu leži ogromna opasnost. Bez zamisli neprijatelja nemoguća je zavera. Neprijatelj se mora izmisliti. To je tlo na koje rastu vrlo opasni pokreti koji su vrlo opaki. Ljudi, kada se nađu u egzistencijalnoj krizi, onda se lepe za nekog ko će da im da čašu vode koja sve pamti. Mene ne čudi ljudi koji pristaju na to jer su u stanju društvene iznudice. Mi smo u tom položaju. Imali smo jedno društvo, kakvo god da je bilo, bilo je zasnovano na pretpostavkama znanja. Paradigma zvanične društvenosti je bila znanje, sada toga više nema. Organizovani zločinački postupci protiv ljudi to su teorije o zaverama. To vam je vrh klasnog poretka. (*Dokica*)

U SAD i Velikoj Britaniji se razmišlja o tome kako tradicionalni mediji koji se bave istraživačkim novinarstvom mogu da stanu na put svim tim entropijama o teorijama o zaverama. Čim je krenula pandemija, veliki mediji su odmah formirali emisije i posebne stranice u novinama koje su bile posvećene raskrinkavanju različitih teorija zavere o virusu. Mi smo imali jedan jako važan sajt raskrinkavanje.rs koji se time bavio. To su jako dobre stvari da bi ljudi zadržali prisebnost i veru u stvaran svet da se ne raspada sve i sve se pretvara u entropiju, a to je ono što žele teorije o zaverama žele. Ovdasnji režim i svi režimi njemu slični, svi vole post istine, neprijatelj, teorije o zaverama koji se proizvode uz pomoć medijskih manipulacija, laži itd. Zašto? Time se unosi nemir, rastače se stvarnost

kao takva, relativizuju se istine i činjenice. Uvek se ispostavlja neki vrhunski autoritet koji to preseca i donosi konačnu istinu. Meni je zanimljivo kako su ozbiljni mediji u SAD reagovali na ponašanje Trampa. Pre nekog vremena sam pročitala blog jednog jako uticajnog profesora žurnalistike u Njujorku. On je napisao značajan tekst kojim je pozvao sve novinare da prestanu sa tradicionalnim izveštavanjem iz Bele kuće. Izneo je mnoštvo argumenata i primera kojima je dokazao tezu da je Tramp glavni inspirator većine netačnih, štetnih i pogubnih po zdravlje ljudi. Time se truje javno mnjenje i javno zdravlje dovodi u opasnost. To je imalo odjeka. Nakon toga je nastalo dva pisma američkih profesora koja su podržali i ugledni mediji. To je zanimljivo jer pokazuje koliko se u svetu razmišlja o efektivnim načinima borbe sa društvenim mrežama koje su nosioci sa teorijama o zavere koje su opasne po zdravlje. I mi kao zaostali deo sveta bi mogli tako nešto da pokrenemo. *(Tamara)*

Ljudi veruju jer hoće plitka objašnjenja. Nama se ovde sve urušilo i onda je ljudima potrebno nešto za šta mogu da se uhvate. *(Anđelija)*

Vakcinacija – obavezna ili dobrovoljna?

Ja u svojoj okolini imam tri mlada bračna para koja su odbila vakcinaciju dece. Oni su pre pandemije imali sumnje da li ih ne vakcinisati i sada neće. Ne postoji način da oni budu primorani da to urade. Proširila se priča da će socijalno da im oduzme decu. U Beogradu postoje privatni vrtići koji hoće da primaju i nevakcinisanu decu, jer državni neće. Ja sam u kontaktu sa tim ljudima i ja se borim za njih kao za svoje prijatelje. Neki ne žele više da pričaju sa mnom, ili sa bilo kim drugim ko ima drugačije mišljenje. Meni njihova priča nije smešna, već veoma ozbiljna. Tu roditelji odlučuju ne samo o budućnosti svoje dece, nego i o drugima. Ne znam na koji način stati na put tome. *(Marija)*

Nedelja, 14. jun

Izbori u vreme epidemije

Raša Nedeljkov, programski direktor NVO Crta

Moderatorka: Tamara Spaić

Tamara: Sa nama je programski direktor Crte, Raša Nedeljkov. Sledeće nedelje će Crta praktično biti jedina ozbiljna posmatračka misija od koje možemo da očekujemo realne izveštaje o izborima. Objasni nam šta ćete da radite na izborni dan?

Raša: Hvala puno na pozivu. Hvala vam što postojite i što ne odustajete od borbe za drugačiju Srbiju. Dokle god ne odustajemo mislim da smo pobedili. Ono što sledi jeste prilično mučna i dugotrajna borba da nas čuju i razumeju. Kada nas čuju i razumeju, da nešto urade. Političari žele da iskoriste svaku priliku da kažu da je nešto urađeno fantastično, pa ćete tako čuti da su izborni uslovi bolji nego ikad, da su unapređeni mnogi zakoni. Istina je daleko od toga i mi pokušavamo da obučavanjem aktivista dokumentujemo što više činjenica, da na osnovu njih imamo širu sliku. Ne dešavaju se sve stvari unutar biračkih mesta. Što se tiče kršenja zakona najvažnije stvari se dešavaju upravo tu, kada se ubacuju listići u glasačke kutije, ali se tu mogu uhvatiti i stvari koje mi pokušavamo da opovrgnemo ili dokažemo ili da damo indicije institucijama da istraže. A to je kupovina glasova, to su pritisci na ljude.

Siguran sam da ste svi čuli da su mnogi ljudi izloženi pritiscima na svojim radnim mestima da učestvuju na mitinzima koje organizuje vlast, a da na sam izborni dan, ako žele da zadrže radno mesto, moraju da

povedu još određeni broj glasova u odnosu na njihov status u partijskoj strukturi. Jako malo ima ljudi koji su spremni da poput Aleksandra Obradovića žrtvuju svoj lični interes i uđu u proces zarad opšteg dobra kako bi se te stvari dokazivale. Mi ćemo da pokušavamo da na biračkim mestima uhvatimo te radnje za koje mislimo da su deo procesa zatvaranja ciklusa pritisaka i kupovine.

Mi smo 2018. na beogradskim izborima uočili jednu radnju koja nije bila u praksi do tada. Znae da birački odbor vodi računa o tome ko je došao da glasa. Birač se upiše u spisak, birački spisak udara recke jer prati izlaznost. To je praksa. Ranije se vodila evidencija imenom i prezimenom ko je glasao da bi partijskim kolegama dostavljali informacije da bi motivisali svoje glasače. To je normalno, jer svaka politička partija želi da na izborni dan njeni birači izađu da glasaju. Međutim, ono što mi sumnjamo jeste da se taj mehanizam pretvorio u kontrolu ko je a ko nije glasao. Onda se šalju poruke da se zna da ljudi nisu glasali i da će zbog toga izgubiti posao. Praksu koju smo utvrdili jeste da nisu ljudi više beležili ime, nego redni broj u biračkom spisku. Ako ja to kažem vama, vama to ništa ne znači, jer nemate birački spisak. Ne samo da je postojala organizacija koja je imala nameru da određeni broj ljudi izvede da glasaju. Mi ne znamo da li su oni glasali svojevolsjno. Saznali smo da neko ima kopije biračkih spiskova. Na taj način se vodi evidencija van biračkog mesta, ko je glasao a ko nije. To je ozbiljno krivično delo. Još ozbiljnije krivično delo je ukoliko ga čine članovi biračkog odbora. Na žalost, do sada nije postojala nijedna krivična prijava, nijedna presuda po tom osnovu.

Mi ćemo na izborni dan pratiti sve ono što se bude dešavalo na izbornim mestima. Na žalost, OEBS neće biti u punom kapacitetu u Srbiji, kako bi pratili izbore. Oni će imati sedam eksperata, pravnicu iz Grčke za RIK, pravnik iz Makedonije za birački spisak, kolege iz Mađarske i Poljske, za medije itd. To su ljudi sa velikim iskustvom. To će biti zloupotrebljeno u medijima, jer oni nisu posmatrači. Oni neće imati priliku da razumeju šta se tačno događa i napisaće jedan diplomatski izveštaj.

Mi ćemo imati posmatrače na 500 biračkih mesta. Ako se zna da ih ima 8.300, pitanje je šta se dešava na onih preostalih. Tih 500 biračkih mesta nisu bilo koji, nego su reprezentativni uzorak. Kao kada vadimo krv, ne dajemo celu krv, nego uzorak. Postoji statistički uzorak, kada posmatramo tih 500 biračkih mesta, to je presek onoga što se dešava u celoj Srbiji. Takođe nam ljudi kažu da će se birački odbori ponašati ok na onim biračkim mestima koje posmatramo, zbog našeg prisustva i da na našim biračkim mestima neće biti krađe, jer smo tu. To znači da će oni koji planiraju da krađu, krasti na drugim mestima. Kada RIK bude objavljivao rezultate reći će koja je partija gde koliko dobila. Ako mi na našem uzorku uvidimo da nije baš tako, onda su stvari jasne. To znači da je neko izvršio krivična dela, izvodio mahinacije na onim biračkim mestima, na kojima mi nismo bili. Hoću da kažem da je to vrlo mudar način posmatranja izbora, sa metodologijom koju su razvili građanski nepolitični posmatrači.

Nas mrze i jedni i drugi, jer smo nezavisni. Mi nemamo dobar odnos ni sa vlašću, ni sa opozicijom. Pre neki dan je REM zloupotrebio pravni upit zbog spota koji se pojavio, a nije potpisan, koji poziva na političku akciju, u komercijalnom bloku. To je sa pravne strane vrlo upitno. Mi smo pošli logikom šta bi bilo kada bi se na televiziji Pink pojavio neko ko vređa njihovu uređivačku politiku. Naš zakon tu uopšte nije precizan. Vlast je to odbila. Govorimo o uporednom oglašavanju političkih aktera. REM arbitrarno donosi neke odluke kada je u pitanju političko oglašavanje. Koka kola ne može sebe da reklamira tako što će reći da je Pepsi nejestiv. Onda oni tu istu logiku primene na političke lidere. Prirodna je to borba. Predstavnik opozicije kaže da se ne glasa za Vučića da je on lopov. REM misli da je to oportuno. Oni su dokazali da su ekspozitura vlasti, a ne nezavisno telo koje štiti interese svih građana. Oni kada im to odgovara zabrane neki spot. Kada hoće da prikažu da postoje medijske slobode oni puste šta hoće, ali to je retko. REM nije ukinuo spot koji smo mi prijavili i tražili tumačenje, u kome načelnica KBC Zvezdara u prostorijama promoviše i poziva da se glasa za jednu partiju. To je protiv zakona. To je sjajni primer onoga što ne sme da se radi. To je suludo.

Tamara: Da li i na koji način ova pandemija, epidemija virusa utiče na izlaznost, na građane i na samu proceduru koja će se događati na licu mesta?

Raša: Čitavo vanredno stanje je medijski iskorišćeno u reklamne svrhe. Naš medija monitoring je pokazao da su 91% vremena bili prisutni ljudi iz vlasti. U poslednje dve nedelje marta ih je bilo 99%. Od njih je svaki drugi bio predsednik Vučić. Neko bi pomislio da mi imamo predsedničke, a ne parlamentarne izbore. Ne treba da zaboravimo ni one događaje kada je predsednik lično, mimo svojih ovlašćenja, uručivao respiratore.

Ljudi su uplašeni. Mi nemamo podatke o javnom mnjenju posle epidemije. Mi to gledamo kao orjentir, a ne kao argument. Tri dana će prikupljati prijave i slati više mobilnih timova u biračke odbore. Stariji ljudi su uplašeni jer su dva meseca bili torturirani sa različitim kontradiktornim informacijama.

Tamara: Tehnika nas ne služi. Mi ti se svi zahvaljujemo.

Raša: Hvala i vama i nastavite da budete mala, ali najsvetlija tačka u civilnom društvu u Srbiji.

Bratislav: RIK je napravio neke izmene koje se odnose na prijavljivanje za glasanje ljudi kod kuće. Oni koji ne mogu da odu na biračka mesta, mogu da se prijave. Komisija mora da ode kod njega i nosi u koverti glasačke listiće i rešenje o izbornom pravu koje mora da se potpiše. Ono što se ne radi u izbornoj godini jeste da se ne menja izborni zakon. Napravljena je promena sa cenzusom i sa prijavljivanjem tih ljudi. Ima starijih ljudi koji se plaše da izađu, a oni su najvatreniji glasači ovog režima. Oni mogu da se prijave tri dana. Oni će biti pokriveni na taj način kako bi se što veći broj glasova upisao i povećala izlaznost. Određene političke stranke će ostvariti neki politički interes. Neke političke stranke će imati više, nego što bi imale glasova u redovnom stanju. Namera aktuelne vlasti je da na taj način dokaže da poštuje starije ljude da ih ne ugroze izlaskom na biračka mesta.

Crta će imati na jednom uzorku posmatrača koje će ići sa tim komisijama koje formira birački odbor. Komisija se formira iz dela proširenog sastava, iz različitih političkih opcija. Ta komisija odlazi kod birača, proverava da li je glasao, uručuje mu kovertu sa listićima i rešenjem. Kada glasač završi sa glasanjem, mora da potpiše. Ukoliko ne potpiše to glasanje se smatra nevalidnim, i to ne ulazi u sistem glasanja. Mi ranije nismo pratili taj deo. Sada imamo 2.000 posmatrača koji će biti na terenu.

Vladimir: I tu su moguće manipulacije.

Bratislav: Oni njemu treba da isprskaju sprej. Preporučuje se da bude nekoliko sprejeva i lampi zbog pandemije. Ima mnogo zloupotrebe sa tim stvarima. Lokalni izbori u Doljevcu, izborni odbor ili ne zna procedure ili ne želi da ih poštuje. To je opšte ludilo. Nije postojala nikakva kontrola, to je sve bila formalnost. Tu su bila tri biračka mesta. Tu je bilo rakije, kafe, gužva. Politički aktivisti presreću ljude, oni ga ubeđuju da glasa, vrše pritisak. Uslovi su bili katastrofalni. Postoji interes velikih i malih. Veliki je pritisak bio na izborima u Pećincima. Tu su bili kriminalci bez tablica. Mi smo iz bezbednosnih razloga morali da prekinemo sa posmatranjem. Izašli smo u javnost da kažemo da se tamo ne samo krši zakon, nego se dešava neverovatan pritisak. Kriminalci su izvršna poluga ove vlasti.

Ljilja: Da li se legitimitet ovih izbora dovodi u pitanje smanjenjem cenzusa?

Bratislav: Slobodni mediji su lakmus papir svega. Vi nemate legitimne izbore ukoliko nemate prostora da se različiti politički akteri pojave sa različitim idejama koje mogu da predstave javnosti. Vi imate samo jednu stranu. To je ta strana koja vrši politički genocid nad celokupnom protivničkom stranom, političkim akterima koji imaju različito mišljenje od vlasti. To je svima uočljivo. Bilo je mnogo pitanja da li će izbori imati legitimitet ako izlaznost bude mala. Uzima se primer lokalnih izbora u Albaniji, sa 21,7% Rama je zadržao vlast u većini opština.

Tamara: Referendum u Makedoniji je pokazatelj da sve može.

Bratislav: Ja verujem da će izlaznost biti veća od 50%. Mi pratimo stanje na terenu. U svakoj opštini imamo dugoročne posmatrače koji prate situaciju pre za vreme i posle izbora. Oni to prate na dnevnom nivou. Svaki posmatrač ima po deset mesta koje prati. Tu se prate zloupotrebe što se tiče podele bilo koje pomoći, reakcije građana na osnovu obećanja. Ono što je evidentno je da većina vidi A.V. kao jedinog lidera u Srbiji koji nešto vredi. Jedan deo kaže da nikada nismo imali boljeg predsednika. Lokalni lideri nisu omiljeni kod građana. Vučić sve zna. Percepcija kod građana je takva da na žalost kada se on pomene to ih poziva na izlaznost. Ovih ostalih 50% su ili apstinenti ili iskompromitovana opozicija.

Tamara: Ljudi neće da izađu na izbore da se sutradan ne bi osećali loše. „Građanski otpor“ očekuje da se uspeh bojkota ne meri po izlaznosti, nego po stopostotnoj podršci za A.V. Zanimljiv je primer glasanja u selu Kukulovci, gde su ljudi glasali 96% za njega. Ponovo će isto.

Bratislav: To je dobar primer zloupotrebe javnih resursa, kupovine glasova, pritiska na birače. Meštani su najavili da će bojkotovati izbore, jer u prethodne tri godine nisu dobili obećani asfalt. Žive u jako lošim uslovima, kao u srednjem veku. Posle dva dana je došao Drobnjak u to selo sa gradonačelnikom i obećao asfalt ali da glasaju na izborima. Oni nisu obavestili medije. U ovom slučaju mediji se nisu pojavljivali. Plašili su se reakcija meštana. Ja sam saznao i otišao tamo. Mi imamo obavezu da ne stvaramo konflikte sa političkim strankama jer želimo da ostanemo nepristrasni. Došle su mašine, ali pitanje je da li će biti asfalta, jer je sve to protivzakonito, nije raspisan tender, nema urbanističkog plana i tako dalje. Ono što je druga strana medalje jeste da je žena koja se najviše busala u grudi da će bojkotovati izbore, juče bila na mitingu koji je gradonačelnik imao u Vučju. Oni su postali oruđe u rukama aktuelne vlasti.

(Priredila: Tamara Spaić; transkript: Miloš Urošević)

Evaluacija

Tokom evaluacije iskristalisali su se sledeći stavovi:

Prenošenje znanja od strane nezavisnih eksperata i ekspertkinja, sticanje znanja, zajedničko promišljanje, razbijanje tabua o koronavirusu...

„Susret je od velike koristi razbijanje tabu tema oko virusa. Hvala svim predavačima“ (Milka).

„Bilo je sve super, inspirativno, pokretački, motivišuće. Puno novih stvari smo čule, sa raznih aspekata i uglova o temi, ne znam ko je od koga bio bolji. Nema mnogo mesta u civilnom sektoru i ženskom pokretu, gde možemo slušati ovakve stručnjake i stručnjakinje, njihove stavove“ (Snežana Jakovljević, Kruševac)

„Mislim da je velika važnost pokrivenost svih aspekata. Mi smo dobili informacije o svim segmentima koji su značajni za nas kao građane. Nastaviću da se borim zajedno sa vama“ (*Ljiljana Spasić, Pančevo*)

„Predavači i predavačice su bili apsolutni 'hit' ovog skupa. Ja sam počela da potpadam pod uticaj mojih kolega iz škole da je sve teorija zavere“ (*Ivana Ristić, Leskovac*)

„Hvala u ime organizatorki. Ne mogu da verujem koliko smo korisnih i važnih stvari čule, koliko je toga rečeno. Tek treba sve da svarim“ (*Ljiljana Radovanović, Beograd*)

„Naši gosti – predavači/ce su bili perfektni. Ono što mi je neobično drago je što smo imali stručnjaka iz teologije, profesora Pravoslavnog bogoslovnog fakulteta“ (*Zinaida Marjanović, Beograd*).

„Sjajni predavači. Ja volim da čujem, slušam i naučim“ (*Marta Joksimović, Priboj na Limu*)

„Puno sam naučila. Obično izlazim da pušim, ali sam ovog puta bila redovna na svim predavanjima“ (*Violeta Đikanović, Beograd*)

„Za pamćenje je sve ovo što se dešavalo, sve što smo saznali“ (*Senka Knežević, Beograd*).

„Slažem se sa onim što je već rečeno, ali bih izdvojio izlaganja profesora Radovanovića i Biljane Stojković, jer o tome ništa nisam znao“ (*Miloš Urošević, Beograd*)

„Sve je bilo zanimljivo, ali ono što je na mene ostavilo najveći utisak, jeste esej Arundati Roj, a što je posle potvrdio i profesor Đokica Jovanović, a to je da naša borba mora temeljno da bude protiv kapitalizma, a tek onda protiv svega ostalog“ (*Marko Tasić, Niš/Beograd*)

„Posebno su mi se dopala izlaganja profesora Radovanovića i profesorke Biljane Stojković“ (*Anđelija Vučurović, Novi Sad*)

„Meni se najviše svidelo ono što je govorio profesor Radovanović, mnogo sam naučio a malo sam se svega podsetio“ (*Goran Lazin, Pančevo*).

„Svi smo zadovoljni. Međutim, tek nakon seminara ćemo moći da upotrebimo sve te informacije za dalji rad. Retko je prisustvovati ovako raznolikim tematskim sadržajima. Koncept je bio divan i lični osećaj“ (*Nikola Trajković, Zaječar*)

„Značajno mi je bio profesor teologije, pošto ja kao ateistkinja nemam priliku da razgovaram sa verujućim ljudima. On je bio pravo osveženje. Takođe mi je značajan susret sa profesorom Đ. Jovanovićem, koji mi je predavao. Razmenjivale smo ideje, čule smo puno novih informacija. Svi su bili na visini zadatka. Sastanci ŽUC-a su jedino mesto gde ja mogu da dobijem toliko teorije. Zahvalna sam za to beskrajno“ (*Marija Sebić, Zaječar*)

„Bilo je i naučno i poučno i izuzetno sadržajno druženje i razgovori“ (*Nastasja Radović, Beograd*)

„Kad god dođem na skup ŽUC-a, na sastanak mreže, meni je to uvek osveženje. Mnogo stvari čujemo iz sopstvenog iskustva. Tema je jako dobro odabrana, jer smo mi doživeli ne samo epidemiju virusa nego mentalnu pandemiju, napad na naše mozgove. Ja mislim da posle vanrednih mera ništa neće biti isto u društvu. Hvala svima“ (*Bratislav Stamenković, Leskovac*)

„Drago mi je što ste me zvale. Ja volim da prisustvujem ovakvim skupovima. Bio sam na mnogim skupovima u svom životu. Ono što je moj sasvim iskreni osećaj je da je nivo rasprave nadilazio moja ranija iskustva. Kada idete na naučne skupove imate proliferaciju ličnog stava i egoizma. Ovde toga nije bilo. Razgovarali smo samo o problemu, a ne samo o nama“

(Đokica Jovanović, Niš)

Politički, emotivni značaj susreta nakon perioda izolacije – stvoren je prostor solidarnosti, uzajamne podrške, bliskosti...

„Značilo je ovo svima nama da se posle izolacije sastanemo i prodiskutujemo o temama koje su nas brinule. Solidarnost u vreme pandemije se pokazala kao živa. Povratila se nada u čovečanstvo, prostor nade i utopije“ *(Vladimir Joić, Leskovac)*

„Ovaj sastanak je došao u pravo vreme, posle izolacije, nagomilanih strahova i zastrašivanja. Bilo je puno pozitivne energije. Prijalo mi je druženje sa svima, hvala puno. Puno mi je ovo značilo“ *(Milka Rosić, Leskovac)*

„Oduševila me toplina između nas i druženje“ *(Senka Knežević, Beograd).*

„Hvala vam na ova dva divna dana, ovo je injekcija pozitivne energije i entuzijazma“ *(Nikola Kovačević, Beograd)*

„Dugo se nisam osećala tako prijatno, okružena prijateljima, ma koliko vas sve prvi put videla. Zaista mi je bila neizmerna privilegija i zadovoljstvo. Uvek možete da računate na mene“ *(Ana Lalić, Novi Sad).*

„Uvek mi je drago i srećna sam kada nas vidim sve na okupu. Hvala što ste me pozvale da budem ovde, jer nisam najbolje sada, imam ozbiljne probleme. Puno vas volim, jer ste skrenule moje negativne misle. Napunile ste me energijom, izlazim pozitivna“ *(Verica Gašić, Kruševac)*

„Meni je uvek drago da prisustvujem sastancima ŽUC-a jer je to prilika da čujem iskrene, raznovrsne stavove i znanja i volim da se družim. Osećam se jako prijatno okružena toplim, dragim ljudima i zovite me uvek“ *(Tamara Spaić, Beograd)*

Predlozi tema za sledeći susret...

„Mislim da bi sledeći put trebalo temu pandemije povezati više sa tehnološkim napretkom i ekološkim i klimatskim promenama pandemija“ *(Goran Lazin, Pančevo)*

„Na ovom sastanku nismo dovoljno obradili ekonomski aspekt, to možemo sledeći put“ *(Marko Tasić, Niš/Beograd)*

(Ostale predloge u vezi sa sastankom Mreže Žena u crnom, koji će se održati od 17. do 19. septembra 2020. godine, u Vrnjačkoj Banji, poslale smo odmah nakon susreta u Radmilovcu.)

(Priredila: Staša Zajović, transkript: Miloš Urošević)

